

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Maryša a Anežka. Úspěch a selhání Viléma Mrštíka
Maryša a Anežka. Succes and failure of Vilém Mrštík

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Dagmar Mocná, CSc

Autorka práce: Miroslava Smolíková

U Jabloně 385

Stříbrná Skalice

obor Specializace v pedagogice

český jazyk – dějepis

prezenční studium

rok dokončení 2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Za vedení práce a komentáře k různým jejím verzím děkuji Prof. PhDr. Dagmar Mocné, CSc.

Za pomoc s dešifrováním rukopisu V. Mrštíka a za trpělivost a podporu děkuji Ing. Jindřichu Volákovi.

Obsah

Předmluva.....	5
K tématu práce a základní teze.....	5
Rozsah práce.....	5
Prameny.....	6
Sekundární literatura.....	7
Cesta Viléma Mrštíka k Maryše.....	8
Maryša.....	10
Dramatická tvorba v době vzniku Maryši.....	10
Spoluautorství Aloise a Viléma Mrštíkových.....	11
Raná geneze a ur-verze Maryši.....	12
Odpolední premiéra.....	15
Literární analýza Maryši a kritika premiéry.....	16
Kritický realismus.....	17
Téma Maryši, postavy, motivace, omlouvání.....	17
Kritika herců a vnější stránky inscenace.....	19
Cesta Viléma Mrštíka k Anežce.....	22
Anežka.....	24
Dramatická tvorba v době vzniku Anežky.....	24
Základní informace o Anežce.....	25
Základní informace o verzích Anežky.....	26
Anežka 0 a Anežka A.....	26
Anežka B a Anežka C.....	27
Anežka D, Anežka E, Anežka F.....	30
Spoluautorství manželů Mrštíkových.....	33
Jednotlivá zadání a vrácení Anežky	34
První zadání a první odmítnutí Anežky, verze A.....	34
Druhé zadání a druhé odmítnutí Anežky, verze C.....	34
Třetí zadání a třetí odmítnutí Anežky, verze C.....	36
Čtvrté zadání a čtvrté odmítnutí Anežky, verze F.....	38

Cesta Anežky na jeviště a z jeviště.....	40
Korespondence J. Kvapila a vstup Anežky na jeviště.....	40
Pocit viny J. Kvapila.....	40
Překážky před premiérou.....	41
Anežka na jevišti a dobová kritika.....	42
Téma hry jako základní příčina jejího neúspěchu.....	43
Nevyváženost a nevýraznost postav.....	43
Nejednotná dramatická forma.....	44
Odchod Anežky z jeviště a korespondence zúčastněných.....	46
Maryša a Anežka. Úspěch a selhání Viléma Mrštíka.....	49
Maryša a Anežka.....	49
Úspěch a selhání V. Mrštíka.....	51
Závěr.....	52
Studijní literatura.....	53
Prameny:.....	53
Korespondence:.....	53
Kritiky Maryši.....	54
Ostatní prameny:.....	54
Sekundární literatura:.....	55
Doslovy k Maryše.....	55
Ostatní literatura.....	55
Resumé.....	57
Abstract.....	58
Klíčová slova	59

Předmluva

K tématu práce a základní teze

Vilém Mrštík byl významnou literární osobností na přelomu 19. a 20. století. Jeho životem, dílem a sebevraždou se zabývala desítky literárních historiků.¹ Podle všeobecného pojetí byly hlavními příčinami sebevraždy osobní a umělecká krize, hluboká melancholie, zdravotní stav a zhoršující se stihomam. Odmítnutí Anežky, poslední hry V. Mrštíka, na které se podílel jako spoluautor se svou ženou B. Mrštíkovou, je jen jednou ze souvisejících příčin tragédie. K Anežce nepřistupuji tolik jako k příčině sebevraždy V. Mrštíka, spíše jako ke hře, se kterou strávil poslední roky svého života a která si proto zaslouží pozornost. Proto jsem si ji zvolila za téma své bakalářské práce. Ráda bych tak přerušila dlouhou řadu jejího opomíjení.

Při psaní práce budu vycházet ze závěrů, které jsem učinila při studiu pramenů a literatury. Předpoklady, se kterými k této práci přistupuji, jsem shrnula do tezí. 1. teze: Anežka je důležitější, než se obecně připouští. 2. teze: Neúspěšná Anežka a také úspěšná Maryša mají mnoho společného. 3. teze: Anežka i Maryša sehrály svým způsobem úlohu v sebevraždě V. Mrštíka. 4. teze: Skrze Anežku sehrál úlohu také J. Kvapil, přestože se o ní odborná literatura nezmiňuje. 5. teze: Původní odmítnutí inscenovat Anežku bylo oprávněné. Tyto teze podpořím argumenty v příslušných částech své práce. Těmi doufám otevřít prostor pro další diskusi ohledně Anežky.

Rozsah práce

V. Mrštík žil v letech 1863 – 1912. Pro mou bakalářskou práci jsou klíčové roky 1894, kdy měla premiéru Maryša, a 1912, kdy byla premiéra Anežky, dále roky k oběma hrám se vztahující. V kapitole Cesta Viléma Mrštíka k Maryše naznačím základní mezníky jeho raného života. V kapitole Maryša se budu zabývat její genezí, premiérou, recepcí, literární

---

¹ R. Parolek, M. Ljubková, L. Páleníček, L. Vodička, J. Honzl, A. Dvořák a další.

analýzou. V genezi rozšířím studii M. Ljubkové: O genezi „Maryši“ bratří Mrštíků o poznatky z korespondence. Cesta Viléma Mrštíka k Anežce naznačí další životní mezníky autora. V kapitole Anežka se budu věnovat její genezi a jednotlivým zadáním, vycházet budu z rukopisů a korespondence. Cesta Anežky na jeviště a z jeviště bude o premiéře hry ve spojitosti s J. Kvapilem, o repcepci, literární analýze, stažení hry z jeviště. Pramenem mi bude korespondence a dobová kritika. V závěrečné kapitole Maryša a Anežka, úspěch a selhání Viléma Mrštíka srovnám Maryšu s Anežkou a na základě toho shrnu příčiny autorského selhání V. Mrštíka.

Prameny

Vycházet budu z děl V. Mrštíka: Maryša, Anežka. Budu pracovat s originály dopisů a jejich opisy od L. Kuncíře, které se nachází ve fondu Mrštík Alois, Mrštík Vilém v literárním archivu Památníku národního písemnictví², stejně jako rukopisy a poznámky k Anežce. Poslední dopisy V. Mrštíka otci, bratrovi, manželce a dopis nadepsaný Deník se nedochovaly. Část jednoho zaznamenal přivolaný dr. F. Hortvík. V pamětech cituje B. Mrštíková části dopisů s tím, že k citování celých jí A. Mrštík nedal svolení, protože by nikdo nebral v úvahu pisatelovu duševní chorobu. Žádal ji, aby dopisy odkázala jemu, v případě jeho smrti je spálila.³ B. Mrštíková se mu o rok později omlouvala, když v dojmu dopisu proti bratrům Mrštíkům je téměř dala přečíst cizí osobě.⁴ Její korespondence, uložená v nezpracovaném, tudíž nepřístupném fondu Božena Mrštíková ve Vlastivědném muzeu v Olomouci, by mohla přinést nové informace. O smrti V. Mrštíka ale víme dost na to, abychom určili příčiny. Podrobnější zkoumání dopisů by bylo zbytečným zásahem do soukromí autora. Pro mou práci je důležité, že žádal, aby se zachovala korespondence ve věci Anežky.

---

² Dále jako la PNP.

³ 3. 3. 1921, A. Mrštík – B. Mrštíkové, la PNP

⁴ Mrštíková, B.: *Vzpomínky II*, str. 116-117

Pramenem k rekonstrukci dobové recepce Maryši mi budou kritiky: Nepodepsaná v Času, Kritika B. z Naší doby, A. Schulzové ze Zlaté Prahy, F. X. Šaldy v Rozhledech, K. Šípka ve Světozoru, J. S. Žeranovského v Čechu. Při rekonstrukci recepce Anežky použiji kritiky: O. Fischera v Národních listech, J. Hilberta ve Venkovu, H. Jelínka v Divadle, J. F. Krejčího v Právu lidu, J. Mahena v Lidových novinách, A. Procházky v Moderní revui, J. Vodáka v Času. Další kritiky nepovažuji za stěžejní, většinou jen opakují, co jiné řekly důrazněji, jsou velmi krátké a shrnují obsah díla.

Sekundární literatura

Při studiu Maryši jsem měla k dispozici velké množství sekundární literatury. Stěžejní pro mne byla monografie R. Pytlíka: Vilém Mrštík, Osud talentu v Čechách. S orientací v mrštíkovském listináři mi pomohly Nedosněné sny, vydaná korespondence bratří Mrštíků. Pracovala jsem se studii: Justl, V.: Bratři Mrštíkové; Ljubková, M.: „Ke genezi Maryši bratří Mrštíků“; a studii o Maryše z doslovů k různým jejím vydáním: Parolek, L.: Bratři Mrštíkové a jejich Maryša + ediční poznámka; Vodička, L.: Příběh Maryši a její pouť na divadelní scénu; Černý, F.: Sociální drama bratří Mrštíků; Honzl J.: Za novým smyslem hry o Maryši; Páleníček, L.: Doslov; Dvořák, A.: Doslov. Při studiu mi byly užitečné publikace: Černý, F.: Měnivá tvář divadla aneb Dvě století s pražskými herci; Procházka M.: Znak dramatu a divadla; Šalda, F. X.: Duše a dílo, dílčí Šaldovy kritiky. Ze studií jsem potom pracovala s textem Parolek, R.: Vilém Mrštík a F. X. Šalda – dvě koncepce literatury let devadesátých. Studie mi společně s dopisy pomohly pochopit postavení V. Mrštíka v literatuře.

O Anežce se zmiňuje v monografii V. Mrštíka R. Parolek. V závěru knihy ji zmiňuje také V. Justl ve studii Bratři Mrštíkové. Ta je jediným odborným textem o Anežce, který se mi podařilo vypátrat. Bibliografické

údaje všech studijních materiálů jsou uvedeny v bibliografické části práce.

Cesta Viléma Mrštíka k Maryše

Vilém Mrštík byl překladatelem, literárním a divadelním kritikem, prozaikem a dramatikem. „*Byl ovládán silami výbušného, temperamentního talentu*“,⁵ který v něm neustále volal po literární aktivitě a nedovolil mu mlčet, pokud měl něco na jazyku. Měl průbojnou, bouřlivou, vášnivou a neklidnou povahu, s tendencí k melancholii, ale uměl být i přátelský a otevřený. Ke konci života byl uzavřený, podezřívavý a zahořklý, stavěl se do pozice nepochopeného literáta, izolovaného na Moravě. Málokdo zažil tak prudký vzestup a sestup jako on. Vycházel z kritického realismu a impresionismu. Velmi spoléhal na svou autorskou intuici. „*Svůj upřímný, niterný vztah k tvorbě nezměnil, ačkoliv se čím dál tím víc odpoutával od literárních poměrů a oddával se pouze záchvěvům osobních pocitů a temperamentu.*“⁶

Narodil se v Jimramově ševci a švadleně, kteří udělali vše pro to, aby svým čtyřem synům zajistili studia. Dětství prožil v Ostrovačicích, kde si vytvořil vztah k přírodě, tolik charakteristický pro jeho tvorbu a život. Roku 1884 se přestěhoval do Prahy, kde dokončil gymnázium a předčasně ukončil vysokou školu, aby se mohl věnovat literatuře. Do té vstoupil překlady francouzských a ruských realistů, kteří formovali jeho literární názory. V letech 1886 – 1889 bojoval ostrými články za kritický realismus v české dramatice, nejednou v nich kritizoval repertoár Národního divadla. Roku 1889 dokončil realistické drama *Paní Urbanová*, které cenzura zamítla, které ovšem bylo spíše uplatněním jeho teorií než skutečným literárním dílem.⁷

F. X. Šalda o tomto tvůrčím období jeho života přes pozdější neshody napsal „*Nezapírám, že mně V. Mrštík tehdy velmi imponoval svou sčtetostí, opravdovou, nepovolující odvahou, s jakou se vrhal na různé formy tehdejší literární hlouposti a tehdejšího literárního šosáctví a zápecnictví českého a*

⁵ Justl, V.: *Bratři Mrštíkové*, s. 7

⁶ Justl, V.: *Bratři Mrštíkové*, s. 8

⁷ Justl, V.: *Bratři Mrštíkové*, s.10

*ne naposledy i svou jarou útočnou myslí, někdy až bohémsky buršikózní, která měla tehdy neobyčejný smysl pro vtip, psinu životní: byla to osobnost svého druhu a měla své kouzlo.*⁸ Roku 1889 se V. Mrštík odstěhoval k bratrovi A. Mrštíkovi na moravskou vesnici Diváky, což otevřelo cestu jejich společné literární tvorbě.

Roku 1892 vycházel V. Mrštíkovi časopisecky impresionistický román *Pohádka máje*, oslava přírody a jejích nálad. V této idyle autor zvěčnil ostrovačickou přírodu a získal úspěch na poli umělecké literatury. Přesto byla jeho finanční situace velmi špatná. Přítel A. Štolc mu psal *„Nemohu připustit, aby ses oddával rezignaci.... Hochu, ty trpíš bídu, bídu již v takovém stupni, že hrozí udolat tvou schopnost spisovatelskou....Poněvač jsi svérázný talent, nechceš se poddati, Ty nechceš vydělávati tak, aby to urazilo Tvé umělecké svědomí.... Tebe literatura neuživí....“*⁹ Roku 1893 vydal V. Mrštík městský román *Santa Lucia*, v němž krizitoval sociální nespravedlnost Prahy, která ho jako studenta zklamala. Měl Prahu ráda, ale jen tu svou Prahu, kterou chtěl vidět. Do té se vracel na návštěvy přátel a ve své tvorbě. Ještě v den sebevraždy vyjádřil úmysl Anežku pozměnit. *„Poslední akt hodně pozměním. Staropražské dojmy budou ovlivňovat náladu nemocné Anežky.“*¹⁰ A dále podotkl. *„Ještě jedna z těch mých změn povede ke své pointě přes Starou Prahu.“*¹¹

Roku 1894 se dočkalo premiéry jeho a bratrovo realistické drama *Maryša*.

⁸ Justl, V.: *Bratři Mrštíkové*, s. 7

⁹ 14.11.1891, Štolc, A. – V. Mrštíkovi, la PNP

¹⁰ Mrštíková, B.: *Vzpomínky II*, s. 102

¹¹ Mrštíková, B.: *Vzpomínky II*, s. 102

Maryša

Dramatická tvorba v době vzniku Maryši

V průběhu 80. let opadlo nadšení z obnoveného Národního divadla a klesla jeho návštěvnost. Činohra produkovala francouzské hry s okázalou výpravou, zaměřenou na efekt. Pokusy o českou historickou tragédii nebyly úspěšné. Hrály se frašky a vlastenecké veselohry s typizovanými postavami a situační komikou. Koncem 80. let se z Ruska a Francie probíjával do českého divadla kritický realismus, iluze reality na jevišti. Hry se staly studii života, životního prostředí, které zachycovaly pomocí detailu. Postavy byly typizované, typické pro své prostředí, ale také individualizované a psychologicky prokreslené. Nebyly romanticky heroické, byly hrdiny svého života. Herci je studovali, hráli je přirozeně, vypadali v nich přirozeně, vůbec jinak vypadali. Herectví bylo více spjato s textem a narostl počet zkoušek. Nastoupila nová generace herců: J. Šmaha, J. Mošna, A. Sedláček, E. Vojan, H. Kubešová-Kvapilová¹² a další. Ti v sociálních dramatech pranýřovali nešvary maloměstské i vesnické společnosti.

Hrály se hry: Jan Vyrava (1886), Naši furianti (1887), Gazdina Roba (1889), Její pastorkyňa (1890), Vojnarka (1890), také naturalistická hra Svět malých lidí (1890). Ze zahraničních realistů se hráli: Moliérův Lakomec, Gogolův Revizor, ale také shakespearovský kánon a pozdně romantické hry Sardoua. Z českých romantiků se hráli: Klicpera, Tyl, Stroupežnický a Vrchlický. Pozdní romantismus stále nebyl zapomenut, starší generace k němu tíhly. Repertoár Národního divadla toto rozdvojení společnosti dokládá.

---

¹² Černý, F.: Herec dokumentuje člověka, in: *Měnivá tvář divadla aneb dvě století s pražskými herci*, MF, Praha 1978

Spoluautorství Aloise a Viléma Mrštíkových

Maryša prošla od námětu k inscenaci šesti lety proměn. Námět pochází od A. Mrštíka. V Těšanech se inspiroval příběhem selské dcery, kterou rodiče nutili do sňatku s bohatým vdovcem, tvrdí B.Mršíková.¹³ Dochoval se jeho rukopis povídky Lízalova dcera a Vávrova žena, Povídka z vesnice, datem k 6.12.1889 a další verze Maryši v literárním archivu Památníku národního písemnictví a v archivu Moravského zemského muzea v Brně.¹⁴

Podle M. Ljubkové nevíme, jestli „...Alois napsal celou hru a pak ji s bratrem opravoval, nebo jestli bratři psali ve vzájemné spolupráci...“¹⁵. Ale podle A. Mrštíka si bratr přečetl „rozvrh vesnického románu, do kterého jsem se po poradě s Vilémem hodlal pustit. Když Vilém přečetl, povídá: „Scafra, z toho by se mohlo podařit drama.“ ...nakonec mi Vilém uložil, abych se pokusil o nahození aktů.“¹⁶ Pokud vycházíme ze vzpomínky, tedy A. Mršík napsal první verzi aktů. „Vilém Mršík asi spíše dodával nové impulsy, podnětně zneklidňoval Aloisovy fixované představy, přidával barvy a onen kolorit, který je pro Maryšu tak příznačný.“ píše V. Justl a dokládá, že A. Mršík učinil z postav typy svým pozorovatelským talentem, čehož V. Mršík nebyl schopen.¹⁷ „Vilém naproti tomu byl malířem vzrušujících a dramatických konfliktů, zejména ve čtvrtém dějství. Přispěl též hudebním, folklórním zabarvením děje.“¹⁸ hodnotí jeho podíl R. Pytlík. Byl to také V. Mršík, kdo zařizoval kontakt s divadlem a účastnil se zkoušek.

Maryšina první herečka H. Dumková-Benoniová vzpomínala, jak jí bratři Mrštíci darovali podobizny. „*Své Maryši*“ napsal na svou podobiznu Vilém, *Naší Maryši* napsal Alois Mršík.“ U autorů spolupracujících v míře, v jaké tak činili bratři Mrštíci, je snad bezúčelné hledat toho, který z nich měl na díle větší podíl, šlo o úzkou spolupráci. Maryša byla jejich dílem.

¹³ Justl, V.: *Bratři Mršíkové*, s.16

¹⁴ Ljubková, M.: *Ke genezi „Maryši“ bratří Mrštíků*, s.54

¹⁵ Ljubková, M.: *Ke genezi „Maryši“ bratří Mrštíků*, s.57

¹⁶ Mršík, A.: *Legends o Maryši*, in: Nit stříbrná, s.234

¹⁷ Justl, V.: *Bratři Mršíkové*, s. 17

¹⁸ Pytlík, R.: *Vilém Mršík, Osud talentu v Čechách*, s.105

Raná geneze a ur-verze Maryši

Podle M. Ljubkové byla hra poprvé zadána Národnímu divadlu pod názvem Maryša roku 1891.¹⁹ L. Stroupežnický v dopisech V. Mrštíkovi ze září 1891 se o hře taktéž zmiňoval jako o Maryše.²⁰ V základních dvou dochovaných verzích Maryši, o kterých píše M. Ljubková, se ale Maryša ještě jmenuje Mařka. Tudíž je pravděpodobné, že jde o verze starší než ze září 1891, o jakési ur-verze, a že L. Stroupežnický měl v rukou verzi mladší.²¹ Pro představu, jak mohly ur-verze vypadat, jakým způsobem se Maryša měnila, shrnu článek M. Ljubkové a doplním ho poznatky z korespondence.

- ◆ I. akt v první verzi popisuje, proč Mařka a Frantík nemohou být spolu, jejich vztah. Ve druhé verzi je už Mařka předmětem obchodu Lízala s Vávrou.
- ◆ II. akt se měnil. Jeho první verze se rozplynula mezi akty. Druhá a třetí verze připomínají definitivní akt třetí – Mařka je v něm už provdána. Teprve čtvrtá verze II. aktu se odehrává u Lízalů ve světnici a Mařka je v ní nucena ke sňatku. Čtvrtá verze ale pravděpodobně vznikla až po roce 1891, protože L. Stroupežnický v září roku 1891 autorům vytýkal skok mezi I. a II. aktem a to, že II. akt vypráví o tom, co se mezitím stalo.²²
- ◆ III. akt se dochoval ve více verzích, které prodělaly řadu změn. V první verzi má větší úlohu Horačka, matka Frantíkova. S druhou, třetí a čtvrtou verzí roste význam Frantíka. Pátá verze se blíží definitivní. L. Stroupežnický měl pravděpodobně v rukou první nebo druhou verzi, autorům totiž vytýkal, že Francek by měl mít víc prostoru k projevu a měl by říkat věci, které říká jeho matka. Poslední tři verze jsou tudíž pravděpodobně mladšího data.²³

¹⁹ Ljubková, M.: *Ke genezi „Maryši“ bratří Mrštíků*, s.55

²⁰ 18. 9. 1891, L. Stroupežnický – V. Mrštíkovi, la PNP

²¹ Francek je v těchto verzích jmenován Frantík, ale ne důsledně.

²² 18. 9. 1891, L. Stroupežnický – V. Mrštíkovi, la PNP

²³ 18. 9. 1891, L. Stroupežnický – V. Mrštíkovi, la PNP

- ◆ Ve IV. aktu je výstup „vidění“, který pocházel už z románové předlohy. Ve „vidění“ se Vávra dívá na Mařku s Frantíkem, přestože ji uvázal doma. Následně utopí Frantíka. Ve druhé verzi je „vidění“ bohatší a Frantík je znovu utopen. L. Stroupežnický vytýkal bratřům Mrštíkům „vidění“,²⁴ tudíž ještě roku 1891 bylo součástí Maryši. Jak dokážu v následujícím odstavci, vyskytovalo se nejspíš i v dalších verzích.
- ◆ V. akt se dochoval ve verzi, která nezmiňuje, že Vávra zabil Frantíka. Je zde výstup „*Mařka (skočí k němu a zacpe mu ústa svou zástěrou a klekne mu na prsa) Neřvi! Není ti to nic platný - - Otrávila jsem tě. Všecken utrejch sežral's. To máš za to, že's mě život zkazil. Vávra (šermuje rukama a chrochtá) Pust' - - Mařka: Pustím, až natáhneš hnáty. Zdechni, chlape tyranské.*²⁵ Mařka je tu chladnou vražednicí. O V. aktu L. Stroupežnický v září 1891 napsal, že Francek se v něm vůbec neobjevuje, že není jasné, co se s ním stalo. L. Stroupežnický měl tudíž v ruce Maryšu, ve které Francek (nejmenuje ho Frantík) nezemřel. M. Ljubková ale v oddílu věnovaném IV. aktu žádnou takovou verzi neuvádí, tudíž se pravděpodobně nedochovala.²⁶

Genezi M. Ljubková shrnuje v konstatováních, že „*Co se týče výrazových prostředků, definitivní verze je mnohem spořejší, méně vysvětluje, repliky jsou kratší, dialogy jsou často redukovány na informační minimum.*“ Autoři se snažili neopakovat a pečlivě vybírali, která informace se kde objeví. „*Definitivní verze zkrátka nechává více tajemství – Mrštíci se v ní výrazně zbavili doslovnosti a zapojili do hry i recipienty svého díla.*“²⁷ Propojením studie M. Ljubkové s korespondencí se ukázalo, že první zadaná verze Maryši odmítnutá roku 1891 nebyla definitivní. Změny probíhaly také od ledna 1892

²⁴ 18. 9. 1891, L. Stroupežnický – V. Mrštíkovi, la PNP

²⁵ Ljubková, M.: *Ke genezi „Maryši“ bratří Mrštíků*, s.67

²⁶ 18. 9. 1891, L. Stroupežnický – V. Mrštíkovi, la PNP

²⁷ Ljubková, M.: *Ke genezi „Maryši“ bratří Mrštíků*, s.58, 59, 61

do února 1894 a víceméně zapracovávaly námitky L. Stroupežnického.

Od prvního do posledního zadání

18. 9. 1891 tedy L. Stroupežnický vytýkal skok mezi I. a II. aktem, mály prostor pro Francka, vidění a románovost. „*Že jest mnoho scén silných, výrazných v práci Vaší, to je jisté, ale v této formě by ji u nás ku provozování nevzali.*“²⁸ Autoři v prosinci 1891 dodali novou verzi, ale V. Mrštík úspěchu příliš nevěřil. „*Ostatně nemusíme si dělat žádné iluze, poměry jsou u divadla hloupější, než byly. Jeden vymlouvá se na druhého a jsou všichni lumpi.*“²⁹ Podle L. Stroupežnického ale bratři změnili jen dialog, který by se musel proškrtat na jádro děje. Ten je románový a drama zabíjí.³⁰ V. Mrštík se k tomu 31.12.1891 vyjádřil, že dramaturg přijal hru, jako se „*přijímá žádost v úřadě*“, aby neměl ztížené odmítnutí. „*No kopnout do prdele a je...*“³¹ V lednu 1892 popisoval, jak mu onen řekl, že správní rada by nejráději české hry nedávala, z mladých autorů nemá nikdo šanci, divadlo je v deficitu a volí kusy, které přitáhnou publikum.³²

23. 2. 1892 B. Frída sděloval autorům, že rukopis doporučil řediteli.³³ 27. 11. 1892 psal jako dramaturg, který hru převzal po zesnulém L. Stroupežnickém, že práce má nepopíratelnou literární cenu „*...ale bojíme se předložit ji obecnstvu, protože nabyli jsme s některými podobnými kusy smutné zkušenosti... Vaše drama přesvědčuje svojí vnitřní pravdou, člověk cítí, že každá ta scéna odehrála by se ve skutečnosti zrovna tak, jako ve Vašem kuse, ale celkový dojem z něho jest tak teskný, že se ho nelze zhostiti.*“³⁴ 28. 11. 1892 zaslal oficiální odmítnutí hry, která by „*neměla takového úspěchu, jakého nejen v prospěchu ústavu, nýbrž i Vašem přáti sobě nutno.*“ Podle B. Frídy a F. A. Šuberta publikum nebylo připravené na realitu. „*Nikde ani kouteček jasného nebe, samý těžký mrak – nikde ani paprsek štěstí*

²⁸ 18. 9. 1891, L. Stroupežnický – V. Mrštíkovi, la PNP

²⁹ Prosinec 1891, V. Mrštík – Rodině, Nedosněné sny, s.29

³⁰ 19. 12: 1891, L. Stroupežnický – V. Mrštíkovi, la PNP

³¹ 31. 12. 1891, V. Mrštík – Rodině, Nedosněné sny, s.31

³² Leden 1892, V. Mrštík – Rodině, Nedosněné sny, s.33

³³ 23. 2. 1892, B. Frída – V. Mrštíkovi, la PNP

³⁴ 27. 11. 1892, B. Frída – V. Mrštíkovi, la PNP

nebo aspoň smíru vedle těch drsných scén... obecnstvo doloží: 'Snad je to pravda, ale kdo se má na to dívat?'... je to stanovisko povrchní, banální, ale je tomu tak. Divadlo jest místo zábavy – ovšem ušlechtilé, umělecké – ale přece jen místo zábavy...“ Ještě dodává, že kdyby autoři napsali hru ve „stejně dokonalé formě“, se „symptičtějším obsahem“, divadlo ji zahraje.³⁵

Teprve 7. 2. 1894 B. Frída navrhl V. Mrštíkovi „Snad jste četl v listech, že při odpoledních představeních lidových mají se hráti vedle kusů starších také novinky domácí, které z různých příčin nemohou se zařadit mezi hry večerní. Hráli bychom tedy „Maryšu“ odpoledne a p. ředitel k tomu dokládá: bude-li míti kus Váš žádoucí úspěch, totiž rozumějte mi dobře, nebude-li ten konec buditi zase oposici, - že jej dá také večer – neboť jinak uznává, co jest na Vaší práci dobrého.“.

Odpolední premiéra

Čas Maryšiny premiéry vyvolal ve veřejnosti rozpaky. Odpolední představení totiž byla vyhrazena začínajícím autorům, ale V. Mrštík jako tvůrce Pohádky máje jím už nebyl, a dále hrám lidovým, s lidovou tematikou, pro lidového a méně náročného diváka. Odpolední premiéru kritizoval F. X. Šalda a na námitky divadla, že odpoledne náleží také kusům s nedostatkem formy nebo jinou vadou, odpovídal, že jiná vada je příliš neurčitá a právě forma způsobila úspěch jinak známého námětu.³⁶ Nemohl ale vědět, že dramaturgie ve skutečnosti oceňovala formu.

Veřejnost, která četla útoky V. Mrštíka na repertoár Národního divadla a divadelní správu, a také slyšela o vícerém vrácení Maryši, odpolední premiéru spojila s úmyslem hru poškodit. „Když v novinách proskočilo, že kus moravského života z péra bratří Mrtíků nespátří světlo světa večer před obecnstvem tzv. rutinovaným a tzv. vzdělaným, nýbrž odpoledne, cítilo se to mezi mladým literátstvem skoro jako kus násilí na autorech...“³⁷ Podle Času

³⁵ 28. 11. 1892, B. Frída – V. Mrštíkovi, la PNP

³⁶ Šalda, F. X.: Národní divadlo, A. a V. Mrštíků Maryša, Kritické projevy 2, s. 61

³⁷ Nepodepsáno: Maryša, Čas 8, str. 292 – 295

sice „Bludné mínění, že k odpoledním hrám lidovým dávají se nové kusy méně cenné nebo starší kusy, pro vytrlejší obecnstvo již přežitě, vyvrátilo ředitelství Národního divadla dne 9. května novinkou bratří Aloise a Viléma Mrštíků.“. F. X. Šalda ale kritizoval správu, která se „celou duší patrně snažila, když v stejné beztaktosti jako nekritičnosti, se zřejmou nenávisťou malevolencí k mladému autoru,... který ji tolikráte sešlehal plamennými pruty pravdy a poznání,... vypálila Maryši na čelo galejní káranické znamení ve formě odpoledního lidového představení premiérového na zkoušku“.³⁸

Záměr poškodit bratry Mrštíky byl přiřknut řediteli Národního divadla, F. A. Šubertovi. Že se tento publicista, prozaik, dramatik a divadelní historik, který se zasloužil se o oživení sbírek na vyhořelé divadlo, o divadelní vlaky, lidová představení, důchody herců a o sbírky pro potřebné,³⁹ nechal ovlivnit antipatiemi, není pravděpodobné. F. A. Šubert měl desetileté zkušenosti jako ředitel divadla, vpustil na jeho jeviště sociální dramata, byl autorem jednoho z nich. Už jsem osvětlila důvody, které ho vedly k odpolední premiéře. Snad cítila antipatie divadelní správa, kterou bodaly kritiky V. Mrštíka jako včely. Snad ji vedly finanční motivy. Snad se Maryša nehodila pro inscenaci, dokud neprošla čtyřletými úpravami. Nakonec se ale 9. 5. 1894 dočkala premiéry.

Literární analýza Maryši a kritika premiéry

Dobová kritika se shodla na úspěchu Maryši. „Divadlo bylo ve všech prostorách naplněno, zadní přízemek až přeplněn obecnstvem.“ referují Zábavné listy a dodávají, že novinka byla přijata v „rozjaření neobyčejném“ a nikdo ještě neviděl „Představení tak pěkně po česku animované.“⁴⁰ Světozor poznamenává, že ovacemi nešetřilo ani publikum večerní „...hra přijata byla s úspěchem stejně pronikavým jako odpoledne.“⁴¹ V odborném posouzení Maryši se ale kritika rozešla. To je do určité míry způsobeno nejednoznačností a nedořečeností, které jsou pro ni specifické.

³⁸ Šalda, F. X.: Národní divadlo, A. a V. Mrštíků Maryša, Kritické projevy 2, s. 59

³⁹ Müller, V.: Kdo je to F. A. Šubert, Orbis, Praha, 1949

⁴⁰ Anonym: Divadlo, Zábavné listy 16, 1894

⁴¹ Šípek, K.: Činohra, Maryša, Světozor 28, s. 336

Kritický realismus

Maryša je drama realistické, psychologické a sociální. V souvislosti s ním proběhla v dobovém tisku polemika o kritickém realismu v literatuře a jeho polohách v dramatu. Já s realismem pracuji jako se směrem, jehož látka vychází z reality a vypovídá o ní. Realistické postavy jsou typizované, ale také psychologizované, s reálnou motivací k činům. Tu provází složité myšlenkové procesy, ovlivněné životním prostředím, do jisté míry determinované ve smyslu naturalismu, ale ne v jeho krajnosti. Realismus chápu také jako způsob výstavby dramatu, důraz na scénickou poznámku, rekvizity podtrhující iluzi reality, herecký výkon zdůrazňující přirozenost.

F. X. Šalda vyvracel povrchní závěry kritiky a analyzoval realismus v podobném smyslu. Naše doba nepovažovala Maryšu za realistickou, protože v ní chyběly příznaky otravy.⁴² Propracování detailu vyzdvihoval Čas.⁴³ Anežka Schulzová uznávala způsob, jakým vedou autoři postavu k vraždě. Uznávala také hodnotu venkova v české tvorbě – prosté nesložité venkovské postavy, jejich lidskost a skutečnost – ale literatura by podle ní měla přispívat k intelektuálnímu rozvoji, ne kreslit „*obrázky bez perspektivy, bez obzoru.*“⁴⁴ Na Naši dobu působily monology nepřirozeně. Podle ní nebyly prostředkem výstavby realistického dramatu.⁴⁵ Přitom jsou nahlédnutím do psychiky postavy, přibližují ji divákovi. Vzhledem k povrchnímu vztahu kritiky k monologu odsoudili kritici Vávrův monolog na čekané jako nevhodný.

Téma Maryši, postavy, motivace, omlouvání

Maryša je realistickým dramatem ve všech ohledech. Je to tragédie o pěti jednáních. Situována je na přelomu 19. a 20. století, v současnosti autorů, v prostředí moravské vesnice. Děj se odehrává kontinuálně, s dvouletou

⁴² B: *Divadlo*, Naše doba 1, s. 681

⁴³ Nepodepsáno: *Maryša*, Čas 8, str. 292 – 295

⁴⁴ Schulzová, A.: *Z Národního divadla*, Zlatá Praha 11, s. 322 - 323

⁴⁵ B: *Divadlo*, Naše doba 1, s. 681

přestávkou mezi II. a III. aktem.

Příběh vypráví o nešťastné lásce Maryši a Francka, která přetrvává Franckův odchod na vojnu i Maryšin domluvený sňatek s Vávrou. Na domluveném sňatku jako tématu hry se shoduje většina kritik, ale Světozor upřednostňuje jako téma „*posedlou selskou kastovnickou pýchu*“,⁴⁶ zatímco u F. X. Šaldy je to vzdor postav.⁴⁷ Obě kritiky mají svým způsobem pravdu. Základní téma bych pojmenovala: tragika domluveného sňatku s jeho příčinami (sociální kontext) i následky (vyústění Maryšina vzdoru do vraždy manžela).

Vražda Vávry podle Času vychází z počátečních příčin, není ale dostatečně motivovaná. Čas Maryšu omlouvá nepřítetností, způsobenou hrůzami posledních dnů.⁴⁸ Maryša vraždila s divokostí sobě vlastní, ale ne nepřítetností. K vraždě se rozhodla večer, počkala do rána, odmítla nabídku ke smíru. Podle Čechu byla zkrátka dohnána na kraj zoufalství.⁴⁹ Naše doba se ptala, jak mohla zbožná žena dbalá své pověsti, která odmítla odejít s milencem, protože to není správné, spáchat vraždu. Zpochybnila její motivaci k vraždě a omlouvala Vávrovo násilí páchané na Maryše její nepovolností.⁵⁰ Třebaže je argumentace scestná, ukazuje, jak jsou postavy nejednoznačné. Čas také omlouval Vávru a poukazoval na jeho nejednoznačnost.⁵¹ Není bez zajímavosti, že bratři Mrštíkové pro vídeňskou inscenaci Maryši vypustili Vávrovu repliku, ve které hrozí snoubence. Pravděpodobně aby ho učinili ještě více rozporuplným.

Z kritik je zřejmá potřeba omluvit hlavní postavy. Omluvením jedné ale obviníme druhou. Vávra touží po klidné domácnosti, zabití Francka je pro něj jediným východiskem. Některé jeho scény budí soucit, ale je to muž, který první ženu údajně utýral, druhou si vzal pro peníze, přes její odpor. Nese tedy

⁴⁶ Šípek, K.: *Činohra, Maryša*, Světozor 28, č.26, 25. 5. 1894, s. 336

⁴⁷ Šalda, F. X.: *Národní divadlo, A. a V. Mrštíků Maryša*, Kritické projevy 2, s. 62 – 63

⁴⁸ *Nepodepsáno: Maryša*, Čas 8, str. 292 – 295

⁴⁹ Žeranovský, J. S.: *Maryša*, Čech 26, s. 1 – 2

⁵⁰ B: *Divadlo*, Naše doba 1, s. 677-690

⁵¹ *Nepodepsáno: Maryša*, Čas 8, str. 292 – 295

vinu. Maryša touží zachránit Francka a vražda Vávry je pro ni jediným východiskem. Mohla ale urovnat manželské spory, přimět Francka k odchodu, spáchat sebevraždu. Rozhodla se pro vraždu. Ze vzdoru. Vzdurovala před svatbou, po svatbě, ve vraždě. Vražda je jí obžalobou společnosti, která ji k ní přivedla. Je to ale její rozhodnutí. Nese svou vinu. Rodiče viděli neštěstí ve sňatku s Franckem, Vávra byl jejich jediným východiskem. Přehlédli ale jeho nedostatky pro peníze a s dcerou obchodovali. Nesou svou vinu. Francek se pro Maryšu trápil, útěk s ní mu byl jediným východiskem. Naháněl ale vdanou ženu a furiantstvím zhoršoval její pozici. Nese svou vinu. Vinu nese také společnost. Vinna je společnost, vinny jsou všechny postavy, sám však není vinen nikdo. Činy postav jsou dány situací a jejich povahami, ty nejsou dobré ani zlé, jsou složité a neurčité. Tato neurčitost kolem nich od premiéry dodnes vrší kritiku na kritiku. Také F. X. Šalda o postavách napsal, že „*překypují živelnou silou odboje*“ a jejich motivace vychází z jejich samotné podstaty ovlivněné prostředím a okolnostmi.⁵²

Kritika herců a vnější stránky inscenace

Podle kritiků Maryša patřila k nejlepším výkonům Hany Dumkové-Benoniové a „...*příkrý odpor, lítost, resignace, odhodlanost k činu má v paní Benoniové představitelku, že sotva lepší si přáti.*“⁵³ Podle F. X. Šaldy „...*ona jediná dovedla ji unést... jediná k ní měla nezbytný fond temperamentu i objektivního umění, podmínky k tomu varu celého dusného citového kvasu, který naposled slepě a osudně vystřeluje v impulzivní katastrofu.*“⁵⁴ První Maryša později napsala, že V. Mrštíkovi se líbilo, jak ve IV. aktu, když ji Francek přemlouval k útěku, zoufale zvolala „*a nikdo by nevěřil, jak bych byla ráda, kdyby tak blesk zapálil anebo voda přišla a všechno odnesla i mne, mě vzala s sebou... To bylo zamilované jeho místo, to strašlivé s nejprudší*

⁵² Šalda, F. X.: Národní divadlo, *A. a V. Mrštíků Maryša*, Kritické projevy 2, s. 63

⁵³ Anonym: Divadlo, *Zábavné listy* 16, 1894

⁵⁴ Šalda, F. X.: Národní divadlo, *A. a V. Mrštíků Maryša*, Kritické projevy 2, s. 67

*silou vytrysknutí Maryšina bolu, které si pochválil.*⁵⁵

Kritika chválila rovněž Eduarda Vojana jako Francka pro to, jak zvládl nastudovat nitro postavy. Úspěch mělo jeho loučení s Maryšou, rvačka s Vávrou, odmítnutí Lízalova přípitku. *„Výtečně podal pan Vojan z horka nakvašeného, divokého Francka. Jeho scény přímo elektrizovaly. Je to nejlepší výkon, jaký jsme od něj na jevišti Národního divadla viděli...“*⁵⁶ Francek předznamenal Vojanovu hvězdnou kariéru.

Komplikované to bylo s obsazením Vávry. *„Panu Slukovu nedostává se pro Vávru přikrosti, leč umělec zhostil se úkolu taktuplně.“*⁵⁷ Názor na výkon kolísá podle toho, jak kdo chápal Vávru. Na surového manžela nebyl dostatečně hrubý, ale v citlivém Vávrovi byl jeho výkon výtečný. Kritizoval se jeho monolog na čekané. *„Samomluva mlynáře, jenž v zimní noci čeká s puškou na koleně na milence své ženy, působí rozhodně nepřírodně.“*⁵⁸

Oceněn byl Lízal Jindřicha Mošny a vedlejší ženské role. *„S těžkou úlohou selského furianta a filutáře Lízala měl pan Mošna mnoho práce, ale zmohl ji a obohatil galerii svých sedláků povedeným exemplářem.“*⁵⁹ Některé kritiky obzvlášť vyzdvihují vztah Maryši k babičce, ale její obsazení *„...je nešťastné, zač umělkyně sama nemůže.“*⁶⁰ O režisérovi Edmundu Chvalovském se kritici zmiňují jen na okraj. Přitom jeho podíl na podobě představení je neopomenutelný.

S rekvizitami to E. Chvalovský neměl jednoduché, z finančních důvodů nemohl pořídit novou moravskou světnici. *„Národní divadlo naše nemá pro selské kusy dekorace a zejména nemá bílé světnice. Už ve výpravě oper stal se pokrok, nechť zmizí i ty nemožné, barevné, německé světnice s činoherního jeviště.“*⁶¹ Kritika obdivovala kostýmy, jejichž součástí zasílal A. Mrštík z Moravy. Ke ztvárnění moravského prostředí přispěly lidové písně. *„Jiným*

⁵⁵ Dumklová-Benoniiová, H.: *Vzpomínka na Viléma Mrštíka*, Divadlo 10, 353 - 357

⁵⁶ Šípek, K.: *Činohra, Maryša*, Světozor 28, s. 336

⁵⁷ Anonym: *Divadlo, Zábavné listy* 16, 1894

⁵⁸ Šípek, K.: *Činohra, Maryša*, Světozor 28, s. 336

⁵⁹ Šípek, K.: *Činohra, Maryša*, Světozor 28, s. 336

⁶⁰ Nepodepsáno: *Maryša*, Čas 8, str. 292 – 295

⁶¹ Nepodepsáno: *Maryša*, Čas 8, str. 292 – 295

*příjemným koloritem hry jest vesnická hudba a zpěv dílem zákulisní... Režisér pan Chvalovský postaral se pečlivě o výpravu, při níž klapot Vávrova mlýna nescházel.*⁶² Realistického působení bylo dosaženo také imitacemi zpěvu ptáků a zvuků vesnice.

Druhým aspektem zvukové stránky hry bylo nářečí. Polemiku kolem něj utnul Žeranovský „...řeč jest podřečím hanáckým ovšem již v blízkém styku s životem slováckým... Ať si však živel v dramatech tom deklamuje pro sebe Hanák nebo Slovák, tolik vynikne mocným dojmem, že jest váženo ze života českého lidu kolem Brna...“ Autoři podle něj nemohli trvat na přesnosti, protože by nářečí z úst herců působilo povážlivě. I tak dělala výslovnost hercům potíže, pouze ti nejlepší se udrželi po všechny akty. „A potom, co chcete? Na Moravě jest začasto co dědina to jiný způsob mluvení.“

Maryša byla vyvrcholením kritického realismu v českém dramatu. Následovalo ji ještě drama Otec od A. Jirásky, ale další díla, jako Vina od J. Hilberta, už odpovídala novému kurzu divadla.

---

⁶² Anonym: Divadlo, Zábavné listy 16, 1894

Cesta Viléma Mrštíka k Anežce

Z cesty do Paříže roku 1895 se V. Mrštík vrátil nadšený svobodou umění. Téhož roku se podepsal pod Českou modernu. Doufal v odtržení od starší generace spisovatelů⁶³ a ve svobodnou tvorbu. Nezamlouvalo se mu ale politické pozadí a její rozpad ho utvrdil v postoji ke zpolitizovanému tisku. Do budoucna odmítl svázat svou publicistickou činnost s jedním periodikem, protože „...*jakmile obleče uniformu tělo, obleče ji také duch: nechat umělce svobodným a přitom ho podporovat, pro to není absolutně žádného smyslu v Praze.*“⁶⁴ Uzavíral se do sebe. „...*Prahou ustavičně podporovaná skepse – strká mě neustále do sebe.*“⁶⁵ S uměleckou obcí nechtěl mít nic společného. „*Není journalu, který by tě držel do konce a nezradil.... Není možno nikde říci pravdu až do posledního slova.*“⁶⁶ Podtrhoval vlastní autorskou svobodu. „*Nepatřím žádnému journalu, žádné frakci, žádné confederaci, - psát budu, kam se mně zlíbí – a ruku přetnu každému, kdo na moje pero bude chtět ještě jednou našít nějaký provázek.*“⁶⁷ Dění v Praze mu bylo lhostejné. „*At' se to tam pozabíjí nebo jeden druhému po rameno vyleze až do stropu.*“⁶⁸

Z cesty do Ruska roku 1896 si V. Mrštík přivezl obdiv ke kultuře, tradici a lidovému umění.⁶⁹ Když roku 1897 knižně vyšla přepracovaná Pohádka máje, její odkaz k lidovému umění byl chápán jako zpátečnictví. Mrštíkův impresionismus, a také realismus, které se soustředily na vnější dojmy, byly překonány nastupujícím symbolismem a jeho vnitřním prožitkem. Pohádku máje odmítl také F. X. Šalda, její původní obhájce. Jako kritici se definitivně rozešli v otázce koncepce literatury.⁷⁰ Téhož roku vydal V. Mrštík s A. Mrštíkem soubor Bavlnkovy ženy a jiné povídky, ke

⁶³ b.d., asi 31. 1. 1896, V. Mrštík – J. S. Macharovi, la PNP

⁶⁴ b.d., asi 31. 1. 1896, V. Mrštík – J. S. Macharovi, la PNP

⁶⁵ b.d., asi 31. 1. 1896, V. Mrštík – J. S. Macharovi, la PNP

⁶⁶ 15. 4. 1896, V. Mrštík – J. S. Macharovi, la PNP

⁶⁷ 23. 11. 1896 V. Mrštík – J. S. Macharovi, la PNP

⁶⁸ 23. 12. 1896 V. Mrštík – J. S. Macharovi, la PNP

⁶⁹ Justl, V.: *Bratři Mrštíkové*, s.24

⁷⁰ Pytlík, R.: *Vilém Mrštík a F. X. Šalda – dvě koncepce literatury let devadesátých* s.434

kterému opět přistupoval impresionisticky. V neposlední řadě ho v roce 1897 zradila také láska. Ze své iniciativy ukončil vztah se Z. Braunerovou, který v něm zanechal mnoho hořkosti.

Čím víc se V. Mrštík uzavíral do sebe a cítil se nepochopený, tím více z pozice kritika křičel svou pravdu. V roce 1901 vydal první díl sbírky *Moje sny* (*Pia desideria*), druhý přišel o dva roky později. Sběrka úvah a článků obsahuje také polemiky s F. X. Šaldou, které byly čím dál osobnější.⁷¹ Roku 1903 vycházel časopisecky první díl pražského románu *Zumři* ze studentského prostředí, s autobiografickými prvky. Realistický obraz Prahy, malých postav a každodenního života však ztratil děj. Stala se z něj mozaika a kritika ji odmítla. Pro F. X. Šaldu V. Mrštík „...od naší polemiky vrší s nechabnoucí vytrvalostí ve svých literárních produktech, předem ve svém chef-d'oeuvre „*Zumrech*“ tupost na tupost, nevkus na nevkus.“⁷² *Zumři* dále nevycházeli, ale autor je do své smrti usilovně přepracovával.

V letech 1903 a 1904 vyšla také románová kronika *Rok na vsi* od A. Mrštíka, na které se V. Mrštík roky podílel. V roce 1904 se přes řadu předchozích neúspěšných vztahů oženil B. Mrštíkovou, rozenou Pacasovou. Jeho osobní život tak došel značné proměny. Roku 1905 dal průchod impresionistickému duchu v díle *Knihy cest*. V letech 1907 – 1911 potom redigoval *Moravskoslezskou revui*. Vkládal do ní naděje jako do svobodného periodika, ale nakladatel O. Skýpala mu zasahoval do tvorby a dlužil honoráře, rozešli se ve zlém.⁷³

V průběhu let 1906 – 1912 ale také pracoval V. Mrštík s ženou B. Mrštíkovou na dramatu *Anežka*, do kterého vkládal stejně velké naděje.

⁷¹ V. Mrštík nazval F. X. Šaldu „fixlářem, augustem z cirku, páchnoucím hmyzem, štěnicí“ in: Šalda, F. X.: *Epilog mrštíkoviády*, in *Kritické projevy* 5, s. 94

⁷² Šalda, F. X.: *Trvalo hezky dlouho, než shledal*, in: *Kritické projevy* 5, s.122

⁷³ 30. 4. 1911, V. Mrštík – J. Holečkovi, la PNP

Anežka

Dramatická tvorba v době vzniku Anežky

Zatímco konec 80. let a počátek 90. let patřil kritickému realismu, první desetiletí 20. století pokročilo k symbolismu. V divadle se jako vývojový stupeň mezi nimi prosadil analyticko-psychologický realismus. Vycházel z reality, studoval realitu, ale nestačil mu naturalistický popis a psychologizované postavy. Člověka nechápal jen skrze společnost, chápal ho skrze jeho samého, zaměřoval se více na jeho nitro. Na jeviště tak přinášel komplexnější obraz. Byl vyšším stadiem kritického realismu, syntézou se symbolistickými prvky. Nebyl ale symbolistickým dramatem, které se prosazovalo na evropských jevištích, ani jeho předchůdcem.

Z herců vynikal E. Vojan v postavách samotářů odcizených světu. Hereckou partnerkou mu byla H. Kubešová-Kvapilová, která přiváděla k životu ideální hrdinky s mravní silou, postavy ničené společností. Tito dva herci ztvárnili ty největší a nejsložitější postavy světové dramatiky, dokázali hrát i postavy, kterým neodpovídali věkem, obzvlášť později H. Kvapilová. Analyzovali duševní stavy postav. Vyjadřovali je postojem, gesty a mimikou, hlasem odstiňovali i nejmenší změny v chování. Mluvená, hudební i světelná složka byly v souladu s jemným herectvím a kultivovanou inscenací.

Dále vynikli: I. Grégrová, L. Dostálová, A. Sedláčková, M. Hilbertová, R. Deyl, J. Hurt, E. Wiesner. Z analytických her se hrála díla: J. Hilberta, A. Jiráska, J. Kvapila, H. Malířové, J. Mahena, později F. Šrámka; ze zahraničí: A. P. Čechova, H. Ibsena. Společnost Národního divadla, která nahradila staré Družstvo národního divadla, a také dramaturg J. Kvapil, umožnili rozvoj činohry a dali prostor nově přicházejícím hercům. Byl to J. Kvapil, kdo roky odmítal Anežku V. Mrštíka a B. Mršíkové, přestože byl jejich přítel, a měl k tomu jako předchozí správa u Maryši dobré důvody.⁷⁴

⁷⁴ Černý, F.: Herec dokumentuje člověka, in: *Měnivá tvář divadla aneb dvě století s pražskými herci*, MF, Praha 1978

Základní informace o Anežce

Anežka je realistické drama s výraznými psychologickými prvky. Blíží se analyticko-psychologickému realismu, ale nedosahuje ho zcela. Je to tragédie o pěti jednáních z počátku 20. století. Odehrává se v současnosti autorů. Hlavními postavami hry jsou: Anežka; její snoubenec, později manžel, malíř Adam; Anežčina sestřenice Pavla; Pavlin snoubenec, později manžel, Šolc. Výraznými vedlejšími postavami jsou umělci Valdštejn a Žampach. Anežka a Adam by si měli být jako postavy rovni, protože každý prožívá své vlastní drama. Z toho plynou dvě základní témata hry. Prvním je obětování ženy pro kariéru manžela, druhým tvůrčí krize umělce.

V I. aktu Anežka na Pavlino naléhání prozradí, že se zamilovala do chudého malíře Adama Marka. Přichází Pavlin snoubenec Šolc, po něm kolportér. Šolc vypráví jeho příběh, jak po svatbě umělecky klesl. Anežka si uvědomí, že by se to samé mohlo stát Adamovi. Ve II. aktu Anežka oznamuje Pavle, že se rozejde s Adamem, ten ale přichází na návštěvu. Hrdinka podlehne jeho nátlaku a slíbí mu odchod do Prahy. III. akt rozebírá Adamovu tvůrčí krizi. V nestřežené chvíli přizná, že žena je mu přítěží, ona to zaslechne a odchází od něj. IV. akt se odehrává v domácnosti Pavly a Šolce, kam se Anežka uchýlí. Adam ji prosí, aby se k němu vrátila, ale ona odmítá. Manželé se rozcházejí. V V. aktu se Anežka dozvídá o Adamově úspěchu v Paříži a krátce na to v blouznění umírá na souchotiny. I. akt je situován na vesnici, tři následující v Praze. Děj se odehrává kontinuálně, s pětiletou pauzou mezi III. a IV. aktem a jednoletou pauzou mezi IV. a V. aktem.

Drama je z hlediska formy výrazně románového a rétorického charakteru. Obsahuje teoretické úvahy o umění, vyznačuje se dlouhými replikami, ale také replikami čistě účelnými, které mají pouze otevřít prostor pro další repliky. Autoři doufali uvést na jeviště postavy, jejichž vnitřní drama mělo nahradit nedramatickou formu, ale postavy nejsou tak výrazné, nemají k tomu sílu.

Geneze Anežky, spoluautorství manželů Mrštíkových

V této kapitole se budu zabývat genezí Anežky, jejími pracovními verzemi. Následující kapitola potom bude o zadáních a odmítnutích dramatu. Jsem si vědoma, že zadání a odmítnutí souvisí s genezí, ale z důvodu přehlednosti práce jsem se rozhodla tyto dvě kapitoly od sebe oddělit.

Základní informace o verzích Anežky

Anežka se od námětu k premiéře vyvíjela přibližně v letech 1903 – 1912. První dvě verze napsala B. Pacasová ještě za svobodna a mnoho o nich není známo, z praktických důvodů je značím jako verze 0. První skutečná verze Anežky byla zadána Národnímu divadlu roku 1905, značím ji jako verzi A. Došlo k jejímu přepracování a v lednu a únoru roku 1906 byla v Květech uveřejněna první dochovaná Anežka, verze B. Byla znovu přepracována a v druhém zadání poslána Národnímu divadlu v dubnu 1906, to ji vrátilo v únoru 1907. Stejnou verzi V. Mrštík zaslal Vinohradskému divadlu v únoru 1907, odmítnuta byla k dubnu 1907, jde o verzi C. V letech 1907 – 1912 došlo k velkému přepracování, během kterého vznikly verze D a E, dochované v la PNP. Verzi E možná V. Mrštík roku 1911 zadal do soutěže o Havelkovu cenu. Úpravou vznikla verze F, zadaná v prosinci 1911 Národnímu divadlu, odmítnutá v lednu 1912, posmrtně přijatá v březnu 1912, inscenovaná v září 1912, vydaná knižně roku 1912. Tato verze prošla několika drobnějšími úpravami, ty nejsou zásadní, značím ji souhrnně jako verzi F.

Anežka 0 a Anežka A

Námět, že „*nikdy by žena neměla zabírat svobody svého manžela.*“⁷⁵, zpracovala B. Pacasová jako jednoaktovou hru O palmu vítězství. Olomoucká ochotnická společnost A. Janovského kus přejmenovala na Drama umělce a sehrála kolem roku 1904.⁷⁶ Název hry naznačuje, že už

⁷⁵ Mrštíková, B.: *Vzpomínky II*, s.21-22

⁷⁶ Datum premiéry odvozují z toho, že B. Mrštíková o inscenaci pověděla V. Mrštíkovi, kterého v té době už znala. In: Mrštíková, B.: *Vzpomínky II*, s.23

tehdy B. Pacasová pracovala s tvůrčí krizí malíře, kterému později V. Mrštík dal spíše větší šíři. Pokud autorka uvádí správně pořadí, Drama umělce se odehrávalo v zahradě, světnici, ateliéru, světnici, tudíž se později zaměnila prostředí prvních dvou aktů. Po premiéře B. Pacasová ponechala název dramatu. Hru nově rozvrhla do čtyř aktů,⁷⁷ více se ale o změnách nezmiňuje. Obě tyto Anežky značím jako verze 0.

V. Mrštík si manželčinu práci po svatbě vyžádal. Zkušený autor hru přejmenoval na Anežku a postavám přidal na rozhodnosti, jinak ale příliš nezasahoval a ženu spíše literárně vedl.⁷⁸ Anežku A jejím jménem zadal Národnímu divadlu na počátku roku 1905 a ještě téhož roku obdržel její odmítnutí. Později v dopisu J. Kvapilovi napsal, že zadání bylo unáhlené s ohledem na nadšení jeho ženy.⁷⁹ B. Mrštíková v pamětech píše o své nejistotě a popisuje manželovo nadšení.⁸⁰ Je možné, že se V. Mrštík v korespondenci vymlouval z prvního zadání, aby druhé bylo úspěšnější. Více o této verzi se mi bohužel nepodařilo zjistit.

Anežka B a Anežka C

První dochovanou verzí je Anežka B, vydaná časopisecky v lednu a únoru roku 1906 v Květech. Děj se odehrává ve čtyřech aktech, teprve později přibyl IV. akt a z původního IV. aktu se stal V. akt. Ocituji u jednotlivých aktů repliky, jejichž proměny budu sledovat v dalších verzích textu, na základě nich jsem uspořádala jednotlivé dochované verze dramatu.

- ◆ V I. aktu se Anežka svěřuje Pavle s láskou k Adamu Markovi. Pavlin snoubenec Karel Šolc, později Peregrin Šolc po odchodu kolportéra vypráví příběh, jak mu manželství zničilo uměleckou kariéru. V této verzi je vyprávění kratší než ve verzích pozdějších. Také se zde

⁷⁷ Mrštíková, B.: *Vzpomínky II*, s.23

⁷⁸ Mrštíková, B.: *Vzpomínky II*, s.23

⁷⁹ 10. 5. 1906, V. Mrštík – J. Kvapilovi, la PNP

⁸⁰ Mrštíková, B.: *Vzpomínky II*, s.23-24

objevuje Pavlin otec Svoboda, kterého v pozdějších verzích už nenajdeme. V závěrečné replice „*Anežka až do té chvíle hluboce zamyšlena, mluví tiše pro sebe. Existenční starosti! – Úpadek talentu... Bída... Ach, Bože! – Bože! – – – Jakoby dívala se kamsi do dálky.*“⁸¹

- ◆ Ve II. aktu Pavla řekne Anežce, že přijde Adam. Více se ona ani Šolc na jeviště nevrací. To bylo později vyřešeno přidáním nového IV. aktu. Z korespondence víme, že ve verzi C ještě nebyl, objevil se až ve verzích D a dalších, to je klíčové pro uspořádání verzí a genezi textu. Anežka B i Adam B jsou rozhodní a velmi otevření. „*Ano, ty budeš mi zdrojem starostí...*“, přiznává Adam B, ale jde všemu vstříc. „*Neslibuji ti, že budeš mít se mnou ráj; mnohé příkoří ti bude vytrpět...*“ Varuje ji, že ve vlastním neštěstí bude vinit ji místo sebe, ale věří v jejich lásku.⁸² „*Anežka mocně bojuje, pak bolestně vykřikne. Marku! – Není pravda, co tu pravíte... Je síla ve mně. Je... a mocnější snad, nežli sama vím... Jen není-li větší síly nade mne... Pausa. Marku! Mocně zápasí, když už Adam stojí ve dveřích. Když už jinak nedáte, děj se vůle Boží. Půjdu s Vámi! Ať cokoliv se s námi stane. Zlomeně. A Bůh nebeský nám pomáhej... Odvrátí se od něho, přiloží šátek k očím a dá se do tichého, ale křečovitého pláče.*“⁸³ Anežka B podlehne, ale chce bojovat, zatímco Anežky D, E, F se chystají trpět. Zajímavá je scénická poznámka z konce II. aktu. „*Adam zaražen, poodvrácen od ní, jednu ruku v kapse zarytou, dívá se do země.*“⁸⁴ Jako by teď pochopil, že Anežka s ním odejde a co to pro něj znamená. V dalších verzích se tato poznámka nedochovala.
- ◆ III. akt a umělecká krize Adama se odehrávají v ateliéru. Jeho nitro se otevírá rozhovory s umělci Valdštejnem a Himlerem, v pozdějších verzích Žampachem. Anežka zaslechne, jak Adam přizná, že potřebuje svobodu. Anežka B není raněná tím, že se splnily její předpovědi, jako

⁸¹ Mrštíková, B.: *Anežka*, Květy 28, s. 97

⁸² Mrštíková, B.: *Anežka*, Květy 28, s.102

⁸³ Mrštíková, B.: *Anežka*, Květy 28, s. 103

⁸⁴ Mrštíková, B.: *Anežka*, Květy 28, s. 103

Anežky D, E, F. Především chce napravit chybu. „*Volný, jak jsi byl – jsi doposud, Marku! Nic na tobě nesmí změnit, že’s můj muž. Není rozdíl mezi tenkrát a dnes! A neodejdeš-li ty, odejdu já sama. Vášnivě. A kdybych jednat měla i proti vůli tvé!*“⁸⁵ Posílá manžela do Paříže. Adam B přiznává „*Což já u sebe byl bych rozhodnut, a dávno už, jen umělec s člověkem ve mně zápasil, Anežko. Ale odpovím ti, jak jsi tenkrát odpověděla ty mně. ... Když už jinak možná není... Děj se vůle Boží... Ať cokoliv se s námi stane... Pojedu, Anežko!!*“ a „*Anežka se slovy A bůh nebeský ti pomáhej! Radostně vrhne se mu na prsa.*“⁸⁶

Anežka B je moderní ženou, která dává manželovi svobodu. Dnešní divák by pro ni mohl mít pochopení, sám někdy musí uvolnit závazky, aby mohl jeho blízký studovat v zahraničí, nebo je tím, kdo do zahraničí odjíždí. Z Anežky B ale v Anežce F zůstalo jen minimum.

- ◆ IV. akt je situován ve světnici hrdinky. Adam jí nepíše, ale Valdštejn a Himler vypráví o jeho úspěchu. „*Anežka po jejich odchodu zvolna zvedne se na lůžku, tvář její jeví horečné vzrušení, velké oči vyjeveně hledí do prázdna, ústa jako by lapala vzduch. Výbuch radosti a šíleného štěstí v srdceryvném výkřiku: Zdráv!! A tím, čím vždycky ve mně byl a žil!! ... Radostí div se nezalkne. Křečovitě chytí se za prsa a náhle jako sražená klesne na lůžko. Ruka bezvládně sveze se jí podél pelesti. Anežka zhasne tiše jako svíce.*“⁸⁷ Na jeviště přichází Adam s replikou „*Už jí není!!...*“⁸⁸ Adam D, E, F se ale na jeviště už nevrací a tato replika patří sousedce, která se ve verzi B objevuje jen na začátku aktu.

Bylo by zajímavé sledovat osudy Anežky B, kdyby se autoři zaměřili na problematiku rozchodu v soudobé společnosti. Ale to by bylo jiné drama s jinou postavou. Anežka manželů Mršíkových umírala tím nejlepším v ní, její výkřik ale s přibývajícimi úpravami působil stále patetičtěji, melodramatičtěji, sami autoři si s ním nevěděli rady.

⁸⁵ Mršítková, B.: *Anežka*, Květy 28, s. 265

⁸⁶ Mršítková, B.: *Anežka*, Květy 28, s. 266

⁸⁷ Mršítková, B.: *Anežka*, Květy 28, s. 269

⁸⁸ Mršítková, B.: *Anežka*, Květy 28, s. 269

Verze B byla přepracována B. Mrštíkovou. Verzi C zadal V. Mrštík 24. 4. 1906 Národnímu divadlu a 23. 2. 1907 Vinohradskému divadlu. Prvnímu psal, že hru zadává ve verzi odlišné od vydání v Květech,⁸⁹ zopakoval to znovu 10. 5. 1906⁹⁰. Pokud považoval za nutné to zdůraznit, patrně nešlo jen o drobné úpravy. Korespondence kolem obou zadání verze C je velmi bohatá, ale o úpravách jako takových mlčí, o Anežce C tedy nemohu napsat více.⁹¹

Anežka D, Anežka E, Anežka F

V la PNP jsou v balíčku bez datace uloženy dvě dochované verze Anežky s označením I. verze. Že ale nejde o verze 0, A, B, ani C, nýbrž o verze D a E z let 1907 – 1912, nebo spíše 1910 – 1911, doložím v následujících odstavcích. Kromě již zmíněných verzí se v la PNP dochoval také balíček textů k Anežce, označený jako Tříšť konceptů k Anežce, parafráze a kompozice hry z roku 1912. Obsahuje především úpravy IV. aktu a V. aktu, které ale nejsou příliš odlišné od verzí D, E, F.

Z Anežky D se dochovalo torzo třiceti devíti stran, ale byla výrazně delší než Anežka B. Obsahovala nový IV. akt, z původního IV. aktu se stal V. akt. Jedny repliky přibyly, jiné se prodloužily. Verze D je psána nejspíš rukou B. Mrštíkové⁹², obsahuje také opravy a vpisky V. Mrštíka. Verze E je psána V. Mrštíkem, škrtná repliky verze D, mění slovosled, hledá správný výraz. To se odrazilo ve verzi F. Verze D i E jsou si rozsahem i obsahem blízké, proto se jim věnuji současně. Soustředím se především na verzi D, u které poukazuji na to, proč jsem ji zařadila ve vývojovém stupni na toto místo, proč není I. verzí. Verzi F se budu věnovat spíše v oddílu o jejím zadání, odmítnutí a přijetí, v otázce premiéry a dobové kritiky.

⁸⁹ 24.4.1906, V. Mrštík – Národní divadlo v Praze, la PNP

⁹⁰ 10. 5. 1906, V. Mrštík – J. Kvapilovi, la PNP

⁹¹ O odmítnutí viz Druhé zadání a druhé odmítnutí Anežky, verze C, s. 33

⁹² Originály dopisů jsou v jejím nepřístupném fondu. Mrštíkovský fond nabízí jen opisy jejich listů. Nemohu proto zcela vyloučit, že jde o rukopis A. Mrštíka, který hru opisoval, není ale pravděpodobné, že by zanášel také opravy a podílel se na nich.

- ◆ V I. aktu je Pavla D méně sympatická, více manipulující a záporná. Její postava došla velké proměny. Stala se kontrastem Anežky, zatímco předtím byla její role pomocná.

Ze závěru I. aktu je k dispozici sedm řádků Anežčina prozření. „*Listonošům! Kominíkům! Sklepníkům! (sahá si na čelo) A já bloud! Hahaha. Kam – kam jsem to jen myslela, kam!... (přesun A já bloud!) Bože! Bože můj! (Složí ruce v klíně a vyjeveným zaslzeným zrakem hledí do prázdna, jako by se dívala v nedozírnou dál... Trpce) A to je to neviditelné moje království! (Dá se do hořkého usedavého štkaní.) Tužkou: Oběma rukama tiskne spánky a široce rozevřenýma očima hledí do prázdna; v pohledu jejím zračí se úžas.*“⁹³ Pro srovnání replika F. „*Anežka. Modlitbičky!... Verše na cukrovinky!... Kantáty! Hasičům! Holičům! Listonošům! Sklepníkům! Hahaha! (sahá si na čelo) Kam, kam jsem to jen myslila! Já bloud! (Oběma rukama tiskne spánky a široce rozevřenýma očima hledí do prázdna; v pohledu jejím zračí se úžas.)*“⁹⁴

- ◆ II. akt verze D obsahuje rozhovor Anežky s Pavlou a Anežky s Adamem. Je to Anežka D, kdo varuje Adama, že ji bude vinit z neúspěchu. II. akt je jedním z mála jejích vzepětí, v něm se uchovalo něco z odhodlání Anežky B i ve verzi F. „*...A s bolestnou rezignací začnete malovat a malovat... Na zakázku, do zásoby, obrázky a obrázky, na skříňky, kalendáře – fialky, kamelie, pomněnky, růže... (Hořce se směje) Na prodej, (směje se) na prodej! Do bazaru, loterie, na jarmark... Na jarmark! Hahaha! A to z Vás udělám já, já, Vaše žena (hořce) Vaše milující žena! Dolů, stále dolů, níž a níž, hloub a hloub, až do propasti na dno, na dno!...*“⁹⁵ Odhodlání Anežky D, E, F ale není racionální, je více emotivní, hrdinka v něm působí až nepřičetně. Adam D ji chce odvést za každou cenu. „*Mnoho příkoří jako mně i tobě bylo by vytrpěti i zde a kdekoli jinde, kdo by o tom pochyboval. To všechno*

⁹³ Rukopis D, la PNP, s.48-49

⁹⁴ Mrštíková, B. – V. Mrštík: Anežka, s.31

⁹⁵ Anežka, s. 43-44.

*sám předvídám, to všechno i vím. A přece chci, abys se mnou byla a třebaš i trpěla, jak jsi doposud netrpěla, protože pevně věřím v to všechno, co dobrého naše spojení do sebe má.*⁹⁶ Tuto a další Adamovy repliky autoři později roztrhli, vložili mezi ně další repliky. Adam F proto působí méně rozhodně. Po celou dobu nedotčené zůstaly repliky: „*Musím zbaviti člověka bytosti, jejíž teplá přítomnost jedině je s to rozraziti ten strašný mráz, obkličující jednoho každého z nás.*“ a „*Ano, je nezbytno, šlapati štěstí svoje i moje – – jaký to pak triumf, zvítězit nad sebou i nade mnou!*“⁹⁷

- ◆ Z. III. aktu verze D se dochoval výstup Adama a Valdštejna, popis obrazu Smrti, Adamova tvůrčí krize. Adam D nově maluje smutný obličej manželky, kterou zničilo zjištění, že ho svázala, jak se obávala. Anežka D je při odchodu ublížená, je citovější než Anežka B.
- ◆ Torza IV. aktu jsou z rozhovoru Pavly se Šolcem o domácnosti a ulehnutí Anežky do postele. Přítomnost Pavly a Šolce ale dokládá, že tato verze je mladší než verze C. Ředitel G. Schmoranz totiž v odmítnutí verzi C vytýkal, že se postavy už nevrací na jeviště.⁹⁸ Šolc zde už vystupuje jako Peregrin, stejně tak Himler už je Žampach.
- ◆ K V. aktu se dochovaly poslední tři strany Anežčiny smrti. Anežka v nich blouzní, posílá sousedku, aby se podívala po Adamovi, který je v Paříži. Sousedka ji nachází mrtvou. „...*Panno Marie! Už jo! Už jo! Už je tomu tak! (Pausa) Vždyť jsem to věděla, vždyť jsem to věděla! A už je to tu! (Vrhne se k Anežce a dívá se jí do tváře. Po malé chvílce) Odpočinutí lehké dej jí ó Pane a světlo věčné ať jí svítí až na věky věkův – amen!* (Při tom Anežce na čelo, ústa a prsa dělá křížky. Pausa) *Už jí chuděry není!* (Stírajíc zástěrou oči, postojí okamžik v tichu a pak odchází. K sobě už klidně) *Pošlu pro paní Pavlu! (Odejde).*“⁹⁹ Tato verze se velmi blíží verzi F.

⁹⁶ Rukopis D, la PNP, s. 49

⁹⁷ Mrštíková, B. - V., Mrštík: *Anežka*, s. 42

⁹⁸ Více viz Druhé zadání a druhé odmítnutí Anežky, verze C, s. 33

⁹⁹ Rukopis D, la PNP, s.140

Definitivní verze F, která byla zadána Národnímu divadlu roku 1911, prošla po premiéře úpravami dramaturga O. Fischera¹⁰⁰ a také B. Mrštíkové¹⁰¹, projevily se v knižním vydání hry. Jde o drobné změny III. aktu. Text se ale spíše neměnil z úcty k památce V. Mrštíka. Proto se těmto zásahům více nevěnuji, situaci kolem nich reflektuje korespondence.

Spoluautorství manželů Mrštíkových

Otázka podílu B. a V. Mrštíkových na Anežce je ale klíčová pro pochopení vztahu V. Mrštíka ke hře i pro určení důvodu, proč propadla. V katalogu Národní knihovny je Anežka zařazená jako dílo obou, ale v hlavním záhlaví je jméno autorky. V katalogu knihovny Pedagogické fakulty UK je to naopak. Podle současníků „*Anežka jest výhradní literární prací Mrštíkovou*“¹⁰² a „*od jeho choti je asi jen struktura dějová*“¹⁰³. Toto tvrzení je ale příliš velkým zobecněním a je potřeba ho vysvětlit.

Do roku 1905 pracovala B. Mrštíková na hře téměř sama. Časopisecké vydání roku 1906 obsahovalo věnování: „*Panu Vilému Mrštíkovi připisují tuto práci. Vedl mne, chránil před jakýmikoli vlivy, vzbudil a pěstoval ve mně, co v umění jedině za pravé uznával, ba i pomocné ruky přiložil.*“¹⁰⁴ Od roku 1907 rostl podíl V. Mrštíka. S ženou hru přepracovával, postavám dal rozhodnost, pozvedl malíře Adama, jehož ústy promlouval o umění. Úměrně s tím se angažoval za uvedení hry na jeviště a korespondoval s divadly. Poslední rukopisné verze Anežky jsou psány jeho rukou. V dopisech o sobě psal jako o spoluautorovi a hru zadával jménem své ženy. Podle A. Mrštíka, který tvorbě přihlížel „*Vilém byl opravdu jen spolupracovníkem, ale čím Anežka je, je přece jen jeho dílem.*“¹⁰⁵ V. Mrštík nepřevzal hlavní tvůrčí roli, přesto se Anežka stala jeho dílem, dílem jeho života, dílem jeho smrti.

¹⁰⁰ 28. 9. 1912, O. Fischer – A. Mrštíkovi, la PNP

¹⁰¹ B.d., B. Mrštíková – A. Mrštíkovi, la PNP

¹⁰² Nepodepsáno: *Anežka*, Pražské noviny 23, s. 6

¹⁰³ Mahen, J.: *Premiéra Mrštíkovy Anežky*, Lidové noviny 20, s. 3

¹⁰⁴ Justl, V.: *Bratři Mrštíkové*, s.31

¹⁰⁵ 12. 3. 1912 A. Mrštík – J. Kvapilovi, la PNP

Jednotlivá zadání a vrácení Anežky

Proměny textu Anežky jsem popsala a teď se zaměřím na pozadí těchto proměn. Středem mého zájmu budou zadání a odmítnutí Anežky a vztah V. Mrštíka ke hře. Jak už jsem vysvětlila v úvodu k předchozí části, z důvodu přehlednosti textu jsem od sebe oddělila tyto části, přestože spolu souvisí.

První zadání a první odmítnutí Anežky, verze A

26. 2. 1905 psal V. Mrštík dramaturgovi J. Kvapilovi, že „*Anežku rád bratr Alois opíše svým lapidárně výrazným perem...*“¹⁰⁶ Někdy na počátku roku 1905 ji tedy zadal Národnímu divadlu. V dopisu z 22. 9. 1905 se dotazoval J. Kvapila na rozhodnutí ve věci Anežky. Ještě téhož roku ji divadlo odmítlo. „*Podle praktických zkušeností dramaturga nezaručovala úspěch... Vilém důrazně dal najevo nespokojenost nad tím, že pro domácí autory není zavedeno zařízení, umožňující představení na zkoušku, aby na základě jevištních zkušeností bylo možné vadné scény opravit.*“¹⁰⁷

Druhé zadání a druhé odmítnutí Anežky, verze C

V lednu a únoru 1906 vyšla Anežka B v Květech, ale teprve verze C byla 24. 4. 1906 zadána Národnímu divadlu. „*Zpracování „Anežky“, v jakém loni zadána byla, podstatně se liší od zpracování nynějšího, uveřejněného v „Květech“. Proto jménem své ženy zadávám „Anežku“ znovu...*“¹⁰⁸ Také v dopisu z 10. 5. 1906 V. Mrštík upozorňoval J. Kvapila na změny. „*Nezadali jsme Anežku ani v tom znění, v jakém v Květech uveřejněna byla – I to zpracování trpí ve III. aktu jistou vadou, kterou žena musí odklidit...*“ V. Mrštík si uvědomoval slabiny hry, ale radil „*...aby s „Anežkou“ jste to zkusili na podzim – Sám dohlédnu a ruku přiložím, aby byla dle toho.*“. Podle jeho názoru Maryša „*v tom znění, v jakém hrána byla, svého času vrácena byla dvakrát po sobě, nebožtíkem Stroupežnickým a Šubertem a pak*

¹⁰⁶ 26. 2. 1906 V. Mrštík – J. Kvapilovi, la PNP

¹⁰⁷ Mrštíková, B.: *Vzpomínky II*, s.29-30

¹⁰⁸ 24.4.1906, V. Mrštík – Národnímu divadlu v Praze, la PNP

p.Šubertem a B. Frídou.“¹⁰⁹ Je zvláštní, že si V. Mrštík nepřipouštěl, že Maryša v podstatě obsahovala změny navrhované L. Stroupežnickým, je to patrné i z mnoha dalších dopisů.

V listu J. Kvapilovi z 29. 1. 1907 V. Mrštík žádal rozhodnutí ohledně hry a navrhoval herecké obsazení s H. Kvapilovou v titulní roli.¹¹⁰ 1. 2. 1907 mu dramaturg sdělil, že četl práci se zájmem. Měl výhrady vůči IV. aktu, ale hru doporučil řediteli.¹¹¹ V. Mrštík 6. 2. 1907 nabízel J. Kvapilovi návštěvu, pobýval právě v Praze. Sliboval, že Anežka nezmění jejich přátelství.¹¹² 7. 2. 1907 psal, že provádí změnu, tudíž se předchozího dne nejspíš sešli. Na závěr připsal, že našel konec dramatu, ze kterého také Adam Mark vyjde pozitivně, přestože provázen smrtí Anežky. V. Mrštík možná odmítnutí tušil, protože už v tomto listu bránil hru, která měla „*vysvoboditi drama z prokletí... nevyčerpatelných temat o nevěrnosti manželské...*“.¹¹³

Když V. Mrštík psal dopis ze 7. 2. 1907, nevěděl o odmítnutí ředitele G. Schmoranze z 2. 2. 1907. Ten v příloze vracel obě zadání Anežky a navrhoval první dva akty stáhnout do jednoho. Vyjádřil lítost nad tím, že se postavy z těchto aktů už nevrací na scénu, to je klíčové pro genezi. Třetí akt považoval za literární, čtvrtý podle něj všechno zabíjel.¹¹⁴ 18. 2. 1907 poukazoval na to, že hra není dramatická. „*Drama leží vlastně mezi II. a III. aktem. Divák není učiněn jeho svědkem.*“¹¹⁵ ¹¹⁶ 20. 2. 1907 V. Mrštík vyjádřil názor, že Anežka má to, co v divákovi vzbudí zájem o její osud, v poměru k tomu roste drama, přijal ale rozhodnutí a dále nechtěl polemizovat.¹¹⁷ 22. 2. 1907 napsal J. Kvapilovi, že „...*už s tou Anežkou jednou dám pokoj – Ani já sám sobě už se nelíbil – Takový spoluautor zamilovaný do své práce...*“¹¹⁸

¹⁰⁹ 10. 5. 1906, V. Mrštík – J. Kvapilovi, la PNP

¹¹⁰ 29. 1. 1907, V. Mrštík – J. Kvapilovi, la PNP

¹¹¹ 1. 2. 1907, J. Kvapil – V. Mrštíkovi, la PNP

¹¹² 6. 2. 1907, V. Mrštík – J. Kvapilovi, la PNP

¹¹³ 7. 2. 1907, V. Mrštík – J. Kvapilovi, la PNP

¹¹⁴ 2. 2. 1907, G. Schmoranz – V. Mrštíkovi, la PNP

¹¹⁵ 18. 2. 1907, G. Schmoranz – V. Mrštíkovi, la PNP

¹¹⁶ I starší Mayša čelila výtkám, že její hlavní drama se děje mezi akty.

¹¹⁷ 20. 2. 1907, V. Mrštík – G. Schmoranzovi, la PNP

¹¹⁸ 22. 2. 1907, V. Mrštík - J. Kvapilovi, la PNP

Třetí zadání a třetí odmítnutí Anežky, verze C

V. Mrštík přijal odmítnutí Anežky dobře také proto, že už měl v plánu jiné její zadání. U tohoto třetího pokusu shrnu jeho argumenty na obranu hry, u čtvrtého už jen zmíním odlišnosti v argumentaci.

23. 2. 1907 v dopisu A. Štolci autor připouštěl, že by divadlo mohlo mít pravdu se IV. aktem, ale pošle Anežku Vinohradskému divadlu. O řediteli F. A. Šubertovi se v Karlových Varech přesvědčil, že ho má rád.¹¹⁹ A. Štolcovi 28. 2. 1907 psal, že „*Pánové, ačkoliv sedí v divadle, dodnes stejně neznají diváka...*“ Pokud autor získá jeho cit, získá úspěch. „*To je také tajemství úspěchu Maryši a stále její svěžesti... Ne-li mocněji, toutéž cestou na cit útočí Anežka – To pánové přehlédli...*“¹²⁰

2. 2. 1907 Anežku zaslal F. A. Šubertovi. V la PNP se dochovaly tři koncepty dopisu. V prvním ji posílal v tříaktové verzi, přikládal vytýkaný IV. akt. V posledním ji posílal celou, IV. akt nemohl odpadnout, protože děj dopovídá. Anežčino sebeobětování je „*zrůdnou ženskou emancipací*“ zničené, ale Anežky existují. Také Adam Mark, kterého „*...ze sebe a od sebe jsme brali neopírajíce se o nikoho a o nic... Anežkou, aniž jsme o tom původně věděli, dotýkáme se jedné z největších národních ran a to poměru českého umělce k světu a naopak...*“ Žádal o přísné posouzení hry a gratuloval k ředitelství Vinohradského divadla.¹²¹ 5. 3. 1907 F. A. Šubert oznámil, že Anežku předal dramaturgovi J. Kamperovi.¹²²

V. Mrštík napsal 14. 3. 1907 dopis filosofického a argumentačního rázu A. Štolcovi. Největší chybou Anežky je, že není provedena. „*Čím by byla Maryša bez provedení?... Byla by knihou, která by připouštěla a ospravedlňovala všechny ty námitky a důvody, pro které dvakrát po sobě tak, jak byla hrána, byla odmítnuta... Na to se kusy píšou, aby z jeviště přesvědčovaly, ne v knize...*“ Vášnivě hájil Adama. „*Vždyť se v tom člověku*

¹¹⁹ 23. 2. 1907, V. Mrštík – A. Štolcovi, la PNP

¹²⁰ 28. 2. 1907, V. Mrštík – A. Štolcovi, la PNP

¹²¹ 2. 2. 1907, V. Mrštík – F. A. Šubertovi, tři koncepty dopisu, la PNP

¹²² 5. 3. 1907, F. A. Šubert – V. Mrštíkovi, la PNP

*odehrává to nejkrutější drama umělců všech, a českých dvojnásob. Což v něm nejsou obsaženi všeci?*¹²³ 8. 4. 1907 psal Štolc, že hra bude asi odmítnuta.¹²⁴ 10. 4. 1907 prosil V. Mrštík ředitele o zprávu.¹²⁵ 13. 4. 1907 nabízel A. Štolc, že v případě neúspěchu nechá rukopis posoudit někým důvěryhodným.¹²⁶

18. 4. 1907 F. A. Šubert ocenil vnitřní drama, ale vytýkal průhledný děj a slabé postavy. Nová scéna si ji nemohla dovolit hrát.¹²⁷ 22. 4. 1907 se autor bránil tím, že se těžce dopracoval jednoduchosti děje. Hře věřil, ale divadla se zřekl. Neúspěch ho zasáhl.¹²⁸ Nepomohl mu A. Štolc, který interpretoval situaci jako spiknutí.¹²⁹ 27. 4. 1907 V. Mrštík napsal F. A. Šubertovi, že Adamovu touhu po lepším výkonu pochopí i neumělecké publikum.¹³⁰ 1. 5. 1907 ještě dopsal J. Kamper, že hra je novelistická, postavy jsou nepropracované a jemné psychické procesy na jevišti nepostižitelné.¹³¹ V. Mrštík ho vinil z osobních antipatií.¹³² Jeho dopis poslal A. Štolcovi s tím, že se pobaví.¹³³ A. Štolc ho dále pobízel k veřejnému protestu, ale situace kolem Anežky utichala.¹³⁴

Posledním vzepětím V. Mrštíka roku 1907 byl sedmnáctistránkový dopis J. Štolbovi z 24. 9. 1907. Koncept je nadepsán červeně Štolbovi, modře O Anežce v divadle. Měl být uchován pro budoucnost. Popisuje genezi Anežky, jednotlivá zadání. V. Mrštík v něm nevěří, že J. Kvapil odmítá Anežku z lásky, aby neuškodila autorovi. Podle V. Mrštíka je poměr umělce k vlastnímu dílu jedním z nejosudnějších dramát veřejného života a autor, jehož práce se neprovede náležitým způsobem na divadle, je mrtvola.

¹²³ 14. 3. 1907, V. Mrštík – A. Štolcovi, la PNP

¹²⁴ 8. 4. 1907, A. Štolc – V. Mrštíkovi, la PNP

¹²⁵ 10. 4. 1907, V. Mrštík – F. A. Šubertovi, la PNP

¹²⁶ 13. 4. 1907, A. Štolc – V. Mrštíkovi, la PNP

¹²⁷ 18. 4. 1907, F. A. Šubert – V. Mrštíkovi, la PNP

¹²⁸ 22. 4. 1907, V. Mrštík – F. A. Šubertovi, la PNP

¹²⁹ 27. 4. 1907, A. Štolc – V. Mrštíkovi, la PNP

¹³⁰ 27. 4. 1907, V. Mrštík – F. A. Šubertovi, la PNP

¹³¹ 1. 5. 1907, J. Kamper – V. Mrštíkovi, la PNP

¹³² 12. 5. 1907, V. Mrštík – F. A. Šubertovi, la PNP

¹³³ 12. 5. 1907, V. Mrštík – A. Štolcovi, la PNP

¹³⁴ 15. 5. 1907, A. Štolc – V. Mrštíkovi, la PNP

Čtvrté zadání a čtvrté odmítnutí Anežky, verze F

23. 11. 1911 psal V. Mrštík bratrovi, že Anežka nedostala Havelkovu cenu, nejpozději roku 1911 se k ní tedy vrátil. Také psal, že žena s ním musí pobýt v Praze, aby lidé nespojovali rozchod postav s údajným rozchodem jejich.¹³⁶ Je možné, že se zde projevil jeho stihomam, ale už 2. 2. 1907 se divil v dopisu F. Marešovi, že v Praze platilo za fakt, že se s ženou rozešli. Přitom o ní měl nejlepší mínění. Už tehdy vyjádřil možnost „že také v divadle bylo plno těch pověstí a v jejich světle četli i „Anežku“.“¹³⁷ Tu zadal 30. 12. 1911 a omlouval se za škrty ve verzi odlišné od té pro Havelkovu cenu, nemocný bratr nemohl úpravy přepsat. Je tedy možné, že do soutěže zadal verzi E, k inscenaci verzi F.^{138 139}

28. 1. 1912 J. Kvapil ocenil seškrtnání I. a II. aktu, kterým by prospělo spojení. Navrhoval nové rozvržení. I. akt by končil odchodem Anežky s Adamem. II. akt ve městě by byl bohatší, skončil by jejich rozchodem. III. akt by drama uzavíral, ale ne jako teď, poněvadž „*tot' melodram bez hudby a jen sentimentálnost.*“ III. akt je zcela odlišné drama, téměř od jiného autora. „*Tot' se ví, autor tvého jména ručil by si za svou práci, i za pouhé spolupracovníctví, sám, a nechtěl bych býti tak rigorozní, abych v tomto případě se dožadoval práce naprosto zdařilé, ale zde nejde o relativní zdařilost, nebo nezdařilost, nýbrž – odpusť – o naprostý omyl, v němž tkvíš a z něhož tě bohužel provedením vyvésti nemohu.*“ Omlouval se za upřímnost, ale je lepší to slyšet teď než při inscenaci, kterou odmítl.¹⁴⁰

V. Mrštík odpověděl 7. 2. 1912, že drama nejde jen číst, musí se vidět očima toho, kdo je stvořil, dojem z knihy je jiný. „*Na to se divadelní hry píší,*

¹³⁵ 24. 9. 1907, V. Mrštík – J. Štolbovi, opisy L. Kuncíře, dopisy o Anežce, la PNP

¹³⁶ 23. 11. 1911, V. Mrštík – A. Mrštíkovi, la PNP

¹³⁷ 2. 2. 1907, V. Mrštík – F. Marešovi, la PNP

¹³⁸ 30. 12. 1911, V. Mrštík – Národnímu divadlu, la PNP

¹³⁹ B. Mrštíková tvrdí, že před Vánoci hru přepracoval a rukopis „*Aloisem načisto opsaný*“ zadal. Vzhledem k mnoha nepřesnostem v pamětech je ale přesnější tvrzení V. Mrštíka. V archivu Národního divadla jsou uloženy dvě verze Anežky z roku 1912, proto se domnívám, že zaslána byla verzi F se škrty, později přepsaná A. Mrštíkem.

¹⁴⁰ 28. 1. 1912, J. Kvapil – V. Mrštíkovi, la PNP

aby byly hrány a kdyby stačila kniha, nepotřebovali bychom divadla... Každý autor je povinen rozumět dramatu svým způsobem... Já jsem odpovědný a mimo mne nikdo jiný... Že se mohu mýlit? Nechte mě se mýlit.“ Namítal, že v III. aktu je pouze „jiné ovzduší, rozšířený myšlenkový prostor,“, ne jiný autor. V. akt je dovršením a Anežka by bez něj nebyla, čím je. „Co se tu v Anežce děje a musí dít, připraveno je celou její povahou už v aktu I., rozvinuto je v aktu II. a na půdě Adamova zápasu v konflikt katastrofální přechází v aktu III. a IV. a V. Pátým aktem je Anežka dopovězena, dokonána.“ V. akt není sentimentální melodrama, ale je citový. A citovost je podmínkou dramatu. Když si získá cit publika, získá trvalý úspěch. Vkus se mění, cit zůstává. V tom je úspěch Maryši. Anežka je jen jinak citová s ohledem na látku. Tragika Anežky je v tom, že je odsouzena k zániku tím, co je v ní nejkrásnějšího. Je to slovanská oddanost a sebeobětování se do krajnosti. Dívky jako Anežka jsou utlačené životem, ale drama je ožíví, bude vychovávat národ, argumentoval v dopisu. „Typem je Anežka. Tisíce a tisíce žen a nejen žen, ale lidí vůbec je obsaženo v ní...“. Autor ji bránil všemi zbraněmi. „Nechápeš ji snad, to je možná a proto důvody se dokládám, proč chci, abys věřil také mně... Nejsem přece začátečník, abych nevěděl, nač sahám, čím se obírám a s čím přicházím... S talentem i taktem pracováno je o Anežce, s plným ovládnutím ideového, citového, uměleckého i slovního materiálu, a to, příteli, neničí se jedním škrtnutím pera!“ Nedostatky rostou z věci, mají je všichni autoři. Je „diskusse mezi námi boj nerovný a nejsme-li připuštěni ani k tomu, abychom dokázali, že pravda je na naší straně – je i nespravedlivý.“. Odmítnutí hry jako Anežka potom „vraždě se podobá.“

Neúspěchy V. Mrštíkovi ubíraly síly. Odmítnutí Prahy, izolace na Moravě, existenční nejistota, pocit nespravedlnosti, melancholie, zdravotní stav, hypochondrie a stihomam se mu staly osudnými. 2. 3. 1912 si podřezal hrdlo a pětkrát bodl do oblasti srdce. Dopis na obranu Anežky byl jeho posledním literárním vzepětím a ukazuje, proč se jeho autor v Anežce mýlil. Protože se Anežka stala jeho dramatem, dramatem jeho jako umělce,

dramatem jeho života, dramatem jemu osudným.

Cesta Anežky na jeviště a z jeviště

Korespondence J. Kvapila a vstup Anežky na jeviště

Po sebevraždě V. Mrštíka navázal J. Kvapil kontakt s A. Mrštíkem, kterého téměř neznal. Kromě stesku po příteli je v dopisech patrný jeho pocit viny. Měl potřebu vysvětlit, jak se věci kolem Anežky seběhly. Hru si znovu přečetl, aby si potvrdil původní výtky. Měl také potřebu ji inscenovat. Anežka po smrti autora totiž přestala být jednou z her, které nedosahují kvalit Maryši, stala se poslední hrou autora Maryši, jako taková si zasloužila inscenaci. Ta měla také odčinit jeho vinu, jak píše A. Mrštík, přestože nepřímou.

Pocit viny J. Kvapila

2. 3. 1912 žádal V. Mrštík J. Kvapila o vrácení Anežky. „*Vždyť nejde o život. Jen o kus papíru.*“¹⁴¹. A sáhl si na život. Nevěděl o dopisu dramaturga O. Fischera z 1. 3. 1912, který hru doporučil k inscenaci, i když vytýkal nedramatičnost III. aktu, výstupy s malbou, umělecké otázky a hudbu v závěru V. aktu.¹⁴² J. Kvapilovi přišla žádost 4. 3. 1912, kdy do Prahy došla zpráva o tragédii. Oficiálně kondoloval. „*Národní divadlo a my všichni, kdož Viléma znali a milovali, zdrceni jeho nenadálým dobrovolným odchodem myšlenkami jsme u Vás. Drahý příteli, naše činohra provází poslední pouť Vilémovu bolestnou a vděčnou vzpomínkou.*“¹⁴³ 4. 3. 1912 napsal také dopis osobní A. Mrštíkově. „*Milý příteli, to je hrozná, hrozná novina!... jsem všecek zdrcen! Ubohý, ubohý Vilém!... málokoho ta smrt bolí tolik jako mě.*“¹⁴⁴ Vysvětloval situaci s O. Fischerem. 9. 3. 1912 psal „*Nedovedu pořád, drahý příteli, tu hroznou událost v sobě překonat a strávit. Od rána do večera vidím Viléma, a v noci, když procitnu, vzpomenu pokaždé na něj.*“ Anežku si přečetl znovu a má stejné výtky. Urychlily náhody kolem Anežky přítelův

¹⁴¹ 2. 3. 1912, V. Mrštík – J. Kvapilovi, la PNP

¹⁴² 1. 3. 1912, O. Fischer – V. Mrštíkově, la PNP

¹⁴³ 4. 3. 1912, J. Kvapil – A. Mrštíkově, la PNP

¹⁴⁴ 4. 3. 1912, J. Kvapil – A. Mrštíkově, la PNP

odchod?¹⁴⁵ A. Mrštík odpověděl až 12. 3. 1912, byla to pro něj nejtěžší odpověď. Podle něj by zpráva O. Fischera změnila myšlenky jeho bratra. Nevinil ale J. Kvapila, uznával jeho názor, přestože sám Anežce věřil. Jednou ji zamýšlel zadat, pokud se o ni dramaturgie přihlásí.¹⁴⁶ 15. 3. 1912 mu J. Kvapil odpověděl, že se nedomnívá, že by přijetí Anežky zdrželo čin, snad jen na chvíli. Navrhoval inscenovat Anežku, dokud je aktuální.¹⁴⁷ 22. 3. 1912 A. Mrštík, který měl od B. Mrštíkové právo nakládat s Anežkou, napsal: „Nuže dobře – jedněte. Měl jste Viléma rád a mnohé tím odčiněno bude...“¹⁴⁸

Překážky před premiérou

Korespondence J. Kvapila s A. Mrštíkem řešila dále překážky premiéry. Hra měla být inscenována co nejdříve a obsazena podle autorova přání. Mělo se hrát podle původního zadání, protože Anežka se stala literárně-historickým dokumentem. Neslučitelnost všech požadavků způsobila odklad premiéry a neshody J. Kvapila a A. Mrštíka.

24. 3. 1912 J. Kvapil telegraficky žádal A. Mrštíka o rukopis hry a obsazení úloh.¹⁴⁹ Po paměti A. Mrštík a B. Mrštíková navrhli: Anežka – L. Dostálová, Adam - E. Vojan, Pavla - A. Červená, Šolc - J. Hurt, a další role.¹⁵⁰ 29. 3. 1912 J. Kvapil telegrafoval, že pokud má být rychlá premiéra, nemůže E. Vojan hrát Adama. Žádal o jiné obsazení nebo plnou moc k rozhodnutí.¹⁵¹ V dopisu ze 6. 4. 1912 vysvětloval, že E. Vojan nemůže vzít další roli v této sezóně, a že jeho „*hrdinný, okázalý, fascinující*“ projev se nehodí pro Adama. Navrhoval K. Hašlera. „*Naprosto nesouhlasím s obsazením kolportéra p. Vávrou...*“, které by zmátlo publikum v důležitosti postavy. B. Mrštíková se určitě zmýlila, takové obsazení nemohl V. Mrštík

¹⁴⁵ 9. 3. 1912, J. Kvapil – A. Mrštíkovi, la PNP

¹⁴⁶ 12. 3. 1912, A. Mrštík – J. Kvapilovi, la PNP

¹⁴⁷ 15. 3. 1912, J. Kvapil – A. Mrštíkovi, la PNP

¹⁴⁸ 22. 3. 1912, A. Mrštík – J. Kvapilovi, la PNP

¹⁴⁹ 24. 3. 1912, J. Kvapil – A. Mrštíkovi, telegram, la PNP a 25. 3. 1912, J. Kvapil – A. Mrštíkovi, telegram, la PNP

¹⁵⁰ Koncept obsazení Anežky, la PNP

¹⁵¹ 29. 3. 1912, J. Kvapil – A. Mrštíkovi, telegram, la PNP

chtít. Navíc je „...výhradní právo divadel, obsazovati hry dle vlastních dispozic, a divadlo postupuje toto své právo autorům jen potud, pokud se to jeho dispozicím nepřičí.“¹⁵² Rodina ale trvala na E. Vojanovi, premiéra se odložila.¹⁵³ 19. 9. 1912 J. Kvapil oficiálně oznámil A. Mrštíkovi premiéru na středu 25. 9. 1912. Přes jeho úsilí hra propadla a potvrdila tak oprávněnost jeho námitek.

Anežka na jevišti a dobová kritika

Ke dni 25. 9. 1912 se uskutečnila premiéra Anežky. 26. 9. 1912 vyšla kritika J. Mahena v Lidových novinách a nepodepsaná kritika Pražských novin. 27. 9. 1912 vyšly stěžejní kritiky O. Fischera v Národních listech, J. F. Krejčího v Právu lidu, J. Hilberta ve Venkovu, J. Vodáka v Času a další. 8. 10. 1912 je doplnila ostrá kritika A. Procházky v Moderní revui, následovaná dvěma kritikami H. Jelínka 15. 10. 1912 a 18. 10. 1912 v Divadle a Lumíru. Kritizovala se nejednotná forma, nevyváženost postav, chválen byl výkon E. Vojana, ale několik málo tichých slov o kladech Anežky se ztratilo v křiku nad jejími zápory.

Sebevražda V. Mrštíka a spekulace o ní v tisku, na které truchlící rodina nereagovala, vedly ke vzniku pověstí o jeho tvůrčí krizi a k tomu, že „nebyla žádná původní práce očekávána s takovým zájmem“¹⁵⁴ a něco „tesklivého, melancholického viselo v atmosféře“. Autor se „ze scény naposledy zpovídal ze svých mučivých uměleckých zápasů...“¹⁵⁵, ale Anežka neuspěla a kritika o ní s klidným svědomím napsala, že drama „...poukazuje každou scénou duševní úpad,... stavbou je hluboko pod starou produkcí Mrštíkovou,... je nelogické a rozhárané, umělecky nedomyšlené a nevykrytalizované...“¹⁵⁶

¹⁵² 6. 4. 1912, J. Kvapil – A. Mrštíkovi, la PNP

¹⁵³ 28. 4. 1912, J. Kvapil – A. Mrštíkovi, la PNP

¹⁵⁴ Nepodepsáno: Anežka, Pražské noviny 23, s. 6

¹⁵⁵ Jelínek, H.: Anežka, Divadlo 11, s. 14

¹⁵⁶ Procházka, A.: Divadlo, Moderní revui 19, s. 37 – 38

Téma hry jako základní příčina jejího neúspěchu

O Anežce se psalo jako o realistickém dramatu, ale její psychologie je hlubší a z pohledu literární historie se přibližuje spíše analyticko-psychologickému dramatu. I. a II. akt jsou více realistické, V. akt je obrazem, ale III. a IV. akt analyzují nitra Anežky a Adama. Analýza upozaduje sociální kontext hry, sňatek osiřelé dívky s chudým malířem a sociální realitu Prahy. Drama má dvě hlavní postavy, Anežku a Adama, dvě hlavní témata, která se střetávají. Obětování ženy manželovi a tvůrčí krizi umělce. Potřeba lásky a partnerského soužití se dostává do konfliktu s potřebou svobody k umělecké tvorbě. Východiskem je rozchod manželů, završený smrtí jednoho z nich.

Dualitu témat V. Mrštík a B. Mrštíková nezvládli. Tichá Anežka není rovnocennou partnerkou sebevědomému umělci, neobstojí dokonce ani vedle výraznějších vedlejších postav. Dochází tak k nerovnováze úloh a dramatické nevyváženosti aktů. Vedle nevýrazné Anežky až příliš vynikne Adam a jeho tvůrčí krize. Autoři bojovali s její formou, až byl III. akt zahlcen úvahami o umění. Došlo k dramatické nerovnováze z formálního hlediska. Neúspěch Anežky tedy vychází z její nejhlubší podstaty, z podstaty samotné látky.

Nevyváženost a nevýraznost postav

V I. aktu jsou Pavla se Šolcem výraznější než Anežka s Adamem, měli by být jejich kontrastem. II. akt je zacílen na Anežku, která podléhá nátlaku Adama a ustupuje do pozadí. III. akt je zaměřen na Adamovu tvůrčí krizi. IV. aktu dominuje Anežka, která ale v V. aktu umírá. Nevyváženost postav vychází z její nevýrazné povahy, která neobstojí vedle praktické a wildovsky koketní Pavly, ani vedle sobeckého Adama, který ji do odchodu téměř vmanipuluje. Jeho repliky působí dojmem, že říká věci, které Anežka nemůže nechat bez odpovědi, až žádnou odpověď nemá. I Šolc, Valdštejn a Žampach Anežku zastiňují. Podle J. F. Krejčího „*divadelně musí zvítězit nad ní každá z realistických epizod, jimiž Mrštík kryje své nedostatky*“.¹⁵⁷

¹⁵⁷ Krejčí, F. V.: *Anežka*, Právo lidu 21, s. 9

Vysoce mravní dívka se chce rozejít s milým, aby v něm manželstvím nespoutala talent, ale podlehne jeho naléhání a od toho okamžiku pasivně očekává špatný konec. Manžela opouští, protože se mu stala přítěží. Obětuje mu dokonce život. Je kladnou postavou bez jediné sobecké myšlenky. Její povahové rysy jsou podřízeny její ušlechtilosti, ztrácí se v její ušlechtilosti, jako by hrdinkou byla Ušlechtilost jménem Anežka. Ta nepůsobí věrohodně, proto ji kritika v popisu děje téměř ironizovala. Z divadelního hlediska navíc „*Heroism Anežčin záleží v odříkání, v útěku, v ústupnosti a sebezapírání a to není heroism pro drama.*“¹⁵⁸

Nejednotná dramatická forma

Z duality témat vychází také nejednotná forma hry. I. a II. akt jsou více dramatické, III. akt se ale blíží rétorickému románu a jeho zpracování bylo nejčastěji kritizováno. Nerovný zápas s uměleckou chimérou se totiž zdramatizovat nedá.¹⁵⁹ Tvůrčí proces Adama je boj s neviditelným protivníkem.¹⁶⁰ Malba je jen pohyb rukou, protože divák nevidí obraz. Také Anežka k němu sedí zády, protože se jí ve tváři nemůže zračit obraz, který Adam maluje.¹⁶¹ Divákovi jsou úvahy o umění lhostejné.¹⁶² Adamovo drama „*nemožno řešiti divadelně, poněvadž se odehrává po výtce jenom v nitru a projevuje se navenek leda dialektikou, ale nikoli dramatickou akcí*“¹⁶³. Jen herecký výkon E. Vojana, který naplnil repliky „*chvěním tvůrčí bolesti*“¹⁶⁴, mohl překonat obtíže aktu; „*vyzdvihl jej k dramatické účinnosti*“, aby byl přijat „*s velkou pochvalou*“.¹⁶⁵

Ve IV. aktu dočasně zvítězila dramatická forma, ale v jeho hodnocení se kritika neshodla. Podle J. F. Krejčího je to pouhý „*příval slov, v němž*

¹⁵⁸ Vodák, J.: *Posmrtné drama*, Čas 26, s. 4

¹⁵⁹ Jelínek, H.: *Anežka*, Divadlo 11, s. 15

¹⁶⁰ Fischer, O.: *Národní divadlo*, Národní listy 52, s. 1

¹⁶¹ Vodák, J.: *Posmrtné drama*, Čas 26, s. 4

¹⁶² Mahen, J.: *Premiéra Mrštíkovy Anežky*, Lidové noviny 20, s. 3

¹⁶³ Procházka, A.: *Divadlo*, Moderní revui 19, s. 38

¹⁶⁴ Krejčí, F. V.: *Anežka*, Právo lidu 21, s. 9

¹⁶⁵ Fischer, O.: *Národní divadlo*, Národní listy 52, s. 1

marně hledáme dramaticky hutné myšlenky“,¹⁶⁶ na J. Mahena působil IV. akt jako dělaný na efekt.¹⁶⁷ A. Procházka považoval konec III. aktu a zjištění Anežky, že je manželovi přítěží, za ubohou a mechanickou přípravu pro čtvrté dějství, „ *které jediné ozvučuje zdaleka tragickou notou, vyznívající však na marno po planosti předcházejících jednání*“. Pro O. Fischera ve IV. aktu „*rozevívá se propast mezi dvěma světy, zde muž a žena spolu dohráli, zde je skutečná tragika*“¹⁶⁸.

Po dramatickém IV. aktu však V. akt upadá v „*melodramatickou elegičnost*“.¹⁶⁹ Tato „*genrová scéna*“ předvádí „*smutný skon Anežčin, bez hrůzy a velikosti smrti vykupitelky a smrti očišťovatelky*“.¹⁷⁰ Vidíme umírat Anežku, nevidíme smrt. I samotné umírání ale v podání L. Dostálové „*náleží k momentům, jež se hluboce vrývají do paměti*“.¹⁷¹ L. Dostálová „*dala Anežce vroucí oddanost pasivní trpitelky*“,¹⁷². Dokázala „*ke konci tak dokonale odcizit se životu hlasem náhle ztvrdlým a blekotajícím*“, přestože v průběhu děje postavu vedla „*příliš jednotvárným unylým, lkavým a trpitelným tónem, který bere postavě všechn mladý vznět*“.¹⁷³ „*Pan E. Vojan a paní L. Dostálová krásnými výkony splatili čestný dluh autorovi, jenž jim dopřál vděčných úloh Maryše a Francka*“.¹⁷⁴ Kritika v V. aktu vytýkala hudbu u Anežčina úmrtního lože¹⁷⁵, její škrtnutí J. Kvapil nepovolil O. Fischerovi.¹⁷⁶ Pro J. F. Krejčího bylo zarážející, že se V. Mrštík mohl s něčím takovým ztotožnit. „*A pak by chtěli někteří dokazovat, že v jeho poslední životní periodě nebylo uměleckého úpadku?*“¹⁷⁷

¹⁶⁶ Krejčí, F. V.: *Anežka*, Právo lidu 21, s. 9

¹⁶⁷ Mahen, J.: *Premiéra Mrštíkova Anežky*, Lidové noviny 20, s. 3

¹⁶⁸ Mahen, J.: *Premiéra Mrštíkova Anežky*, Lidové noviny 20, s. 3

¹⁶⁹ Jelínek, H.: *Anežka*, Divadlo 11, sv. A, kniha 20, s. 15

¹⁷⁰ Procházka, A.: *Divadlo*, Moderní revui 19, s. 38

¹⁷¹ Fischer, O.: *Národní divadlo*, Národní listy 52, s. 1

¹⁷² Jelínek, H.: *Anežka*, Divadlo 11, s. 15

¹⁷³ Krejčí, F. V.: *Anežka*, Právo lidu 21, s. 9

¹⁷⁴ L. Dostálová hrála Maryšu v Národním divadle v sezóně 1900/1901.

¹⁷⁵ Mahen, J.: *Premiéra Mrštíkova Anežky*, Lidové noviny 20, s. 3

¹⁷⁶ 31. 3. 1912, Fischer, O. - A. Mrštík, la PNP

¹⁷⁷ Krejčí, F. V.: *Anežka*, Právo lidu 21, s. 9

Odchod Anežky z jeviště a korespondence zúčastněných

Kritika sice odmítla Anežku, ale divadelní správa nestáhla hru z programu kvůli nepochopení kritiky, spíše kvůli nepochopení diváka. Repríze totiž značně klesla návštěvnost. Ohledně toho došlo ke konfliktu mezi A. Mrštíkem, J. Kvapilem a G. Schmoranzem, protože A. Mrštík měl o premiéře jiné zprávy.

25. 9. 1912 z premiéry F. Mareš telegrafoval A. Mrštíkově „*Divadlo plné, úspěch výborný, zvláště po třetím aktu provedení skvostné.*“^{178 179} 28. 9. 1912 sděloval O. Fischer A. Mrštíkově, že provedl škrty ve III. aktu a škrtl závěrečnou hudbu V. aktu. Nespravedlivá kritika J. F. Krejčího podle něj „...*jako by inspirována byla z divadla!*“¹⁸⁰ Je tedy možné, že divadelní správa nebyla Anežce nakloněna a tím spíše Anežku stáhla po druhém představení, kterému klesla návštěvnost. 30. 9. 1912 byla Anežka reprízována. 2. 10. 1912 sděloval V. Hladík, že po III. aktu přišel potlesk, ale polovina lóží byla prázdná a sedadla prořídlá. E. Destinová vše pohltila, drama není na repertoaru.¹⁸¹ 3. 10. 1912 tvrdil O. Fischer, že Anežka stála za inscenaci, s jeho posudkem v tisku souhlasili O. Šimek a O. Theer.¹⁸² 10. 10. 1912 upozorňoval J. Kvapil, že repertoár je obsazen operou a novinkami.¹⁸³ 23. 10. 1912 psal, že návštěvnost Anežky byla slabá a divadlo na další představení nepomýšlí.¹⁸⁴

25. 10. 1912 A. Mrštík napsal J. Kvapilovi, že od věrohodného zdroje má o repríze jiné zprávy. „*Ale k čemu dál se šířit? Dělejte, jak uznáte za vhodné. Budiž.*“¹⁸⁵ 25. 10. 1912 psal A. Štolcovi, že z reprízy Anežky

¹⁷⁸ 30.9. 1912, F. Mareš – A. Mrštíkově, la PNP

¹⁷⁹ V la PNP je tento telegraf mylně datován k 30. 10. 1912, tedy k repríze Anežky, z dopisu A. Mrštíka pro A. Štolce z 25. 10. 1912 ale víme, že telegraf F. Mareše k repríze obsahoval odlišný text. Tento telegraf se tedy vztahuje k premiéře Anežky.

¹⁸⁰ 28. 9. 1912, O. Fischer – A. Mrštíkově, la PNP

¹⁸¹ 2. 10. 1912, V. Hladík – A. Mrštíkově, la PNP

¹⁸² 3. 10. 1912, O. Fischer – A. Mrštíkově, la PNP

¹⁸³ 10. 10. 1912, J. Kvapil – A. Mrštíkově, la PNP

¹⁸⁴ 23. 10. 1912, J. Kvapil – A. Mrštíkově, la PNP

¹⁸⁵ Dopis jsem v la PNP neobjevila, ale na rubu dopisu z J. Kvapila z 23. 10. 1912 je koncept jeho odpovědi a následující dopisy svědčí o tom, že text se nezměnil a že dopis byl napsán 25. 5. 1912. In: 1. 11. 1912, G. Schmoranz - A. Mrštíkově, la PNP.

F. Mareš telegrafoval „*Dům plný, Anežka zrovna tak srdečně přijata jako při premiéře. Herci hráli znamenitě.*“. Ústně sice F. Mareš dodal, že některá sedadla byla prázdná, ale „*Hnus mám z toho všeho, hrozný hnus.*“¹⁸⁶. 28. 10. 1912 J. Kvapil dopsal B. Mrštíkové, že její nové úpravy Anežky neměl čas prostudovat, ale přestože uvedení „*došlo všeobecného souhlasu*“, zájem obecnstva nebyl takový, aby se hra znovu dávala. Ředitel Národního divadla G. Schmoranz pošle A. Mrštíkově doklady z pokladny.

1. 11. 1912 G. Schmoranz odmítl tvrzení F. Mareše, který nemohl znát poměr prodaných a rozdaných lístků. Příjem z premiéry činil 1.149 K, ale z reprízy 516 K, což nekrylo ani denní potřeby divadla. „*Takové hry musí z repertoiru, a byť byly od kohokoliv... Proto se nešťastná Anežka nestane o nic lepší, budete-li nás viniti ze špatnosti.*“¹⁸⁷ 4. 11. 1912 se A. Mrštík omlouval za vyznění dopisu. Nepochyboval o správě, ani o ní křivě nemluvil, jen měl o repríze jiné informace. „*Číslice, které jste mi v příloze zaslal, беру на vědomí. Stačilo.*“ Uzavřel situaci. „*O Anežce, je-li lepší, bude-li lepší, rozhodne soud budoucnosti.*“¹⁸⁸ 6. 11. 1912 se G. Schmoranz ptal, jaký měly tedy smysl poznámky o věrohodnosti. „*Což o naší lze pochybovat? A to 'Ale k čemu dál se šířit?'*“ K Anežce: „*Tož nemá-li nějaká hra úspěch, nemůže to být vinou naší, nýbrž musí příčina spočívat ve hře samé.*“ B. Mrštíková podle něj potvrdila problémy hry, když po premiéře J. Kvapilovi zaslala upravenou verzi.¹⁸⁹ V dopisu bez data se švagrovi omlouvala, že tak učinila bez jeho vědomí, ale provedla jen změny, které by byl V. Mrštík provedl po premiéře. Po tragédii měla blízko k sebevraždě, takového výsměchu a cynismu od divadelní správy se nenadála.¹⁹⁰

¹⁸⁶ 25. 10. 1912, A. Mrštík – A. Štolcovi, la PNP

¹⁸⁷ 1. 11. 1912, G. Schmoranz – A. Mrštíkově, la PNP

¹⁸⁸ 4. 11. 1912, A. Mrštík – G. Schmoranzovi, la PNP

¹⁸⁹ Opis dopisu je mylně datován k 6. 11. 1912, toho dala odeslat G. Schmoranz jiný dopis pro A. Mrštík. Ten v dopisu 4. 11. reaguje Schmoranz, G. - A. Mrštík, la PNP

¹⁹⁰ B.d., B. Mrštíková – A. Mrštíkově, la PNP

Další zmínky o Anežce jsem v listinári bratrů Mrštíků neobjevila, ale je možné, že pozdější dopisy A. Mrštíka nebo J. Kvapila, jehož fond není zcela zpracován, obsahují další informace o sporu kolem odchodu Anežky z jeviště. O jejich chladném vztahu vypovídají také poznámky A. Mrštíka ke Krvavé pointě. „*Na mne slova a jednání p. Kvapilovo dojem upřímnosti nečinilo.*“¹⁹¹ J. Kvapil tedy v očích rodiny Mrštíkovej nevyšel z inscenace nejlépe, literární kritika ale hodnotila jeho režii Anežky kladně a vypadá to, že pro hru, které od začátku nevěřil, udělal všechno, co mohl.

---

¹⁹¹ Poznámky ke Krvavé pointě, la PNP

Maryša a Anežka. Úspěch a selhání Viléma Mrštíka

Maryša a Anežka

Úspěch a neúspěch Maryši a Anežky, stejně jako pověsti o tvůrčí krizi V. Mrštíka, vybízejí ke srovnání obou her a hledání odpovědi na otázky, zda v Anežce udělal V. Mrštík chybu, v čem ta chyba spočívala, jestli šlo o chybu nebo o nepochopení autora.

Maryša i Anežka vyrostly z kritického realismu. Obě jsou psychologickými dramaty, ale v Anežce je hlubší analýza nitra. Maryša je sociální drama, odehrává se na venici a z vesnice vyrůstá její venkovská látka, pro svou dobu typická, s typickými postavami. Anežka je analyticko-psychologické drama situované ve městě, které je kulisou pro netypickou a individuální látku vyrůstající z nitra postav. Maryša je obžalobou vesnické společnosti a má konkrétního protivníka, zatímco Anežka je obžalobou osudu a nemá konkrétního protivníka. Obě hry jsou konfliktem mravně vyššího a mravně nižšího světa, ale autor jejich prostřednictvím nemoralizuje, jen ukazuje realitu tak, jak ji vidí. Obě hrdinky v tomto mravním boji hynou, Maryša vraždí, Anežka umírá, obě ale z určitého pohledu mravně vítězí.

U obou hrdinek je patrný motiv sebeobětování, ale zpracovaný odlišně. Maryša se pod nátlakem vnějších okolností provdá za Vávru, její oběť je formou vzdoru. Anežka se pod nátlakem vnitřních okolností rozejde s Adamem, její obětování je podlehnutím. Maryša je silná, přitom nad jejím životem vládnu rodiče. Osiřelá Anežka je slabá, ačkoli si vládne sama. Anežčin opatrovník ve hře nemá slovo. V jedné z pracovních verzí Maryša, podobně jako Anežka, je velká čtenářka.¹⁹² Působí to až dojemem, že v Anežce je to, co v Maryše být nemohlo. Jako by Anežka byla v očích autora lepší Maryša. Také Adam působí jako lepší Francek. Oba ničí své milované odlišným způsobem. Francek potřebou závazku a úmyslným

¹⁹² Pohrdavě se tak o ní vyjádřila Lízalka. In: Ljubková, M.: *Ke genezi „Maryši“ bratří Mrštíků*, s.58

pronásledováním, Adam potřebou svobody a neúmyslným odstrkováním. Francek to dělá s vesnickým furiantstvím, Adam s uměleckou uhlazeností.

Námět a první verze Maryši pocházely od A. Mrštíka, totéž u Anežky přinesla do manželství B. Mršíková. Typické postavy Maryši vzešly patrně ze schopnosti A. Mrštíka pozorovat, vnější pohled jeho bratra byl malířsky impresionistický a V. Mršík nedokázal proniknout do hloubky a extrahovat základní rysy pro typické postavy. Talent B. Mršíkové byl spíše prozaický, přestože kritika jí nepřiznávala téměř žádný. „*K tomuto produktu špatné dámské literatury přispěl Vilém Mršík mimo zmíněný akt ateliérový asi též některými drastickými detaily a episodami.*“¹⁹³ Ani jeden z manželů Mršíkových nezvládl vytvořit typické postavy, pro které také uspěla Maryša, nezvládli ani látku samotnou.

Maryša i Anežka jsou pětiaktové milostné tragédie, rozvržené podle stejného vzoru.¹⁹⁴ I. a II. akt popisují námluvy, postavy se nakonec podrobují. Mezi II. a III. aktem je několikaletá pauza. III. a IV. akt se odehrávají v manželství, pojednávají o jeho krizi. V. akt je katastrofou, dořečením a dokonáním. Je ze všech nejkratší a Francek ani Adam v nich nevystupují. Dramaturg L. Stroupežnický původně vyčítal A. a V. Mršíkovi románové zpracování Maryši, které se po dlouhých úpravách a mnohonásobných škrtech ztratilo. Maryša má dnes čistě dramatickou formu a vyznačuje se nedořečeností a nejednoznačností. J. Kamper podobně tak vyčítal manželům Mršíkovým novelistickou formu Anežky. Tu se při neustálém rozšiřování III. aktu o umělecké otázky nepodařilo odstranit a akt se stával stále více románovým s výraznou popisovou složkou. III. akt je charakteristický snahou o hledání výrazu, snahou o vyjádření uměleckého dramatu. I., II. a IV. akt mají sice dramatickou formu, ale V. akt je spíše epilogem a obrazem. Anežka tedy nemá dramatickou formu jako Maryša, další z aspektů Maryšina úspěchu.

¹⁹³ Krejčí, F. V.: *Anežka*, Právo lidu 21, s. 9

¹⁹⁴ Vodák, J.: *Posmrtné drama*, Čas 26, s. 4

Úspěch a selhání V. Mrštíka

V. Mrštík se prosadil jako ostrý kritik a divadelní publicista a poté románovou tvorbou a následně přišel dramatický úspěch Maryši roku 1894. O co byl jeho prvotní úspěch větší, o to větší očekávání od něj měla literární veřejnost, o to větší nároky na sebe kladl při tvorbě. V následujících letech napsal několik menších prací, kterými nedostal svým nárokům, ale to se mu nepodařilo ani s věcmi většími, jako byl román Zumři nebo drama Anežka. Podobnosti Maryši a Anežky si uvědomoval a byly mu důkazem kvalit. Obě hry odmítala divadelní správa, která se v případě Maryši mýlila, mohla se tudíž mýlit i s Anežkou.

V. Mrštík sice tvrdil, že jako autor má právo rozumět dramatu svým způsobem a hledat odlišné cesty, Anežčina nedramatičnost ale není hledáním formy, je bojem s formou. Není znakem autorovy individuality, protože nenese význam. Není ani odrazem tendencí evropských jevišť k anti-dramatu, V. Mrštík tak Anežku nehájil, takže tuto tendenci nejspíš ani nezpozoroval. V Anežce se pokusil ztvárnit ideu mravní dokonalosti, jako se Adam pokoušel ztvárnit ideu Smrti. V. Mrštík se dlouho snažil dosáhnout dokonalosti v Anežce a když toho podle svého názoru dosáhl, tak z jeho pohledu proti němu zaujatý a zneprátelený svět odmítl onu vidět dokonalost. Nemohl Anežku inscenovat, aby dokázal svou pravdu. Jeho umělecké neúspěchy v souvislosti s životní krizí vyvrcholily sebevraždou.

Závěr

V. Mrštík je jedním z kanonických českých spisovatelů. Každý autor ale kromě velkých děl napíše také mnoho malých, která jsou podle mého názoru také důležitá, protože v životě se počítají výhry i prohry. Jako téma pro svou bakalářskou práci jsem zvolila Maryšu a Anežku, protože o Maryše bylo napsáno mnoho, ale o Anežce téměř nic. To jsem chtěla změnit. V práci jsem se věnovala především jejich genezi, premiérám a dobovým kritikám, na kterých jsou vidět jejich podobnosti a rozdíly stejně dobře jako při literární analýze a jejich přímém srovnání. Na kolik jsou si hry podobné, na tolik se také liší.

Maryša byla prvním dramatickým úspěchem V. Mrštíka a Anežka byla jeho posledním dramatickým neúspěchem. V práci k Anežce přistupuji více jako ke hře, kterou autor roky přepracovával v touze po dokonalosti, než jako k příčině jeho sebevraždy. Její odmítnutí Národním divadlem ale se zoufalým činem souviselo a nelze ji vnímat bez tohoto kontextu. Souvislost Anežky se sebevraždou ovlivnila mimo jiné to, jakým způsobem byla inscenována. Také dramaturg J. Kvapil cítil vinu na tragédii, jak jsem ukázala, přestože vše nasvědčuje tomu, že později se s tímto pocitem vyrovnal.

Anežka neuspěla z více důvodů, které jsem v práci vysvětlila. Jedním z nich bylo její zpracování. Bylo chybou V. Mrštíka, že látku nedokázal zpracovat, že jak ji přepracovával, ztrácel se v ní. Propadl jí, přišel o schopnost autorské sebereflexe a ztratil nad ní kontrolu. V umělecké krizi ztratil Anežku a v životní krizi sebe. Kdysi napsal příteli J. S. Macharovi, že *„Nejlepší je vylézt na Sněžku, obrátit se v tu stranu, jak jsem to jednou udělal, tam kde slavně žije slavný český národ, stáhnout dolů kalhoty a hřmět aspoň sobě pro radost dolem, když to nic nepomáhá horem.“*¹⁹⁵ Tak vidím V. Mrštíka já, jako ironika s životním nadhledem, přestože o něj ke konci života přišel, kterého by pobavil tento citát na závěr.

---

¹⁹⁵ 21.12. 1895, V. Mrštík – J.S. Macharovi, la PNP

Studijní literatura

Prameny:

Mrštík, V.: *Rukopis Anežky, nedat., I. verze, některé stránky psány cizí rukou (Boženou)*, Rukopisy prací V. Mrštíka, la PNP

Mrštík, V.: *Tříšť konceptů k Anežce, parafráze a kompozice hry z roku 1912*, Rukopisy prací V. Mrštíka, la PNP

Korespondence:

Mrštík, A. - O. Fischer, kor. přijatá a odeslaná, fond A. a V. Mrštík, la PNP

Mrštík, A. - V. Hladík, kor. přijatá a odeslaná, fond A. a V. Mrštík, la PNP

Mrštík, A. - J. Kvapil, kor. přijatá a odeslaná, fond A. a V. Mrštík, la PNP

Mrštík, A. - B. Mrštíková, kor. přijatá a odeslaná, fond A. a V. Mrštík, la PNP

Mrštík, A. - G. Schmoranz, ko. přijatá a odeslaná, fond A. a V. Mrštík, la PNP

Mrštík, A. - A. Štolc, kor. přijatá a odeslaná, fond A. a V. Mrštík, la PNP

Mrštík, V. - B. Frída, kor. přijatá a odeslaná, fond A. a V. Mrštík, la PNP

Mrštík, V. - V. Hladík, kor. přijatá a odeslaná, fond A. a V. Mrštík, la PNP

Mrštík, V. - J. Holeček, kor. přijatá a odeslaná, fond A. a V. Mrštík, la PNP

Mrštík, V. - J. Kamper, kor. přijatá a odeslaná, fond A. a V. Mrštík, la PNP

Mrštík, V. - J. Kvapil, kor. přijatá a odeslaná, fond A. a V. Mrštík, la PNP

Mrštík, V. - G. Schmoranz, kor. přijatá a odeslaná, fond A. a V. Mrštík, la PNP

Mrštík, V. - L. Stroupežnický, kor. přijatá a odeslaná, fond A. a V. Mrštík, la PNP

Mrštík, V. - A. Štolc, kor. přijatá a odeslaná, fond A. a V. Mrštík, la PNP

Mrštík, V. - F. A. Šubert, kor. přijatá a odeslaná, fond A. a V. Mrštík, la PNP

Opisy L. Kuncíře: *Anežka, dopisy týkající se dramatu V. Mrštíka Anežka*, k tomu připojeny náčrtky A. Mrštíka ke Krvavé pointě

Opisy L. Kuncíře: *Mrštík, V. - J. S. Machar*, kor. přijatá a odeslaná, fond A. a

Kritiky Anežky

Fischer, O.: *Národní divadlo*, Národní listy 52, č. 267, 27. 9. 1912, s. 1

Hilbert, J.: *Anežka*, Venkov 7, č. 227, 27. 9. 1912, s. 8

Jelínek, H.: *Anežka*, Divadlo 11, sv. A, kniha 20, č. 1, 15. 10. 1912, s. 14 – 15

Krejčí, F. V.: *Anežka*, Právo lidu 21, č. 267, 27. 9. 1912, s. 9

Mahen, J.: *Premiéra Mrštíkovy Anežky*, Lidové noviny 20, č. 265, 26. 9. 1912, s. 2 – 3

Procházka, A.: *Divadlo*, Moderní revui 19, sv. 26, č. 1, 8. 10. 1912, s. 37 – 39

Nepodepsáno: *Anežka*, Pražské noviny 233, č. 265, 26. 9. 1912, s. 6

Vodák, J.: *Posmrtné drama*, Čas 26, č. 268, 27. 9. 1912, s. 3 – 4

Kritiky Maryši

B: *Divadlo*, Naše doba 1, č. 9, červen 1894, str. 677-690

Dumklová-Benoniová, H.: *Vzpomínka na Viléma Mrštíka*, Divadlo 10, sv. 2, kniha 19, č. 15, 20. 5. 1912, s. 353 - 357

Nepodepsáno: *Maryša*, Čas 8, č. 19, 12. 5. 1894, str. 292 – 295

Schulzová, A.: *Z Národního divadla*, Zlatá Praha 11, č. 27, 18. 5. 1894, s. 322-323

Šalda, F. X.: *Třetí původní...*, Rozhledy 3, č. 12, 1893 – 1894, s. 689 – 694

Šípek, K.: *Činohra*, *Maryša*, Světozor 28, č. 26, 25. 5. 1894, s. 336

Vodák, J.: *Al. A V. Mrštík*, *Maryša*, Zábavné listy 16, č. 1, 1. 12 1894. s. 80

Žeranovský, J. S.: *Maryša*, Čech 26, č. 107, 10. 5. 1894, s. 1-2

Ostatní prameny:

Mrštík, A.: *Nit stříbrná*, J. Otto, Praha 1926

Mrštík, A. - V., Mrštík: *Maryša*, Mladá fronta, Praha 1987

Mrštíková, B. - V., Mrštík: *Anežka*, J. Otto, Praha, 1912

Mrštíková, B.: *Anežka*, Květy 28, kniha 56, č.1, leden, s. 91 – 103; č. 2, únor, s. 260 – 269

Mrštíková B.: *Po Vilémově smrti*, Vzpomínky III. Část. III. Třída České akademie věd a umění, Praha, 1946

Mrštíková B.: *Vzpomínky*, díl první, Vyšehrad, Praha, 1950

Mrštíková, B.: *Vzpomínky II*, díl druhý, Vyšehrad, Praha, 1950

Sekundární literatura:

Doslovy k Maryše

Černý, F.: *Sociální dramata bratří Mrštíků*, In: Mrštík, A. - V. Mrštík, Maryša, Mladá fronta, Praha 1987

Dvořák, A.: *Doslov*, In: Mrštík, A. - V. Mrštík: Maryša, Orbis, Praha 1959

Honzl J.: *Za novým smyslem hry o Maryši*, In: Mrštík, A. - V. Mrštík: Maryša, Osvěta, Praha 1951

Páleníček, L.: *Doslov*; In: Mrštík A. - V. Mrštík: Maryša, SPN, Praha 1965

Parolek, L.: *Bratři Mrštíkové a jejich Maryša + ediční poznámka*; In: Mrštík, A. - V. Mrštík: Maryša, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha, 1956

Vodička, L.: *Příběh Maryši a její pouť na divadelní scénu*; In: Mrštík A. - V. Mrštík: Maryša, Větrné mlýny, Brno, 2005

Ostatní literatura

Černý, F.: *Měnivá tvář divadla aneb dvě století s pražskými herci*, MF, Praha 1978

Havel, R. - L., Kuncíř: *Nedosněné sny, korespondence bratří Mrštíků*, Odeon, Praha 1978

Justl, V.: *Bratři Mrštíkové*, Divadelní ústav, Praha 1963

Lehár, J. - A., Stich – Janáčková, J. - J., Holý: *Česká literatura od počátků k dnešku*, NLN, Praha, 2002

- Ljubková, M.: *Ke genezi „Maryši“ bratří Mrštíků*, In: *Divadelní revue* 13, č. 1, s.54 – 70
- Müller, V.: *Kdo je to F. A. Šubert*, Orbis, Praha, 1949
- Opelík, J. A kol.: *Lexikon české literatury*, 3 díl M – O, Academia, Praha 2000
- Pytlík, R.: *Vilém Mrštík, Osudy talentu v Čechách*, Melantrich, Praha 1989
- Pytlík, R.: *Vilém Mrštík a F. X. Šalda – dvě koncepce literatury let devadesátých*, In: *Česká literatura*, Roč. 35, č. 5/6, 1987, s. 432-445
- Pytlík, R.: *Záhady literárního světa, psychologické a detektivní příběhy*, Nakladatelství XYZ, Praha 2009
- Šalda, F. X.: *Národní divadlo, A. a V. Mrštíků Maryša*, Kritické projevy 2, soubor díla F. X. Šaldy, Melantrich, Praha, 1950
- Šalda, F. X.: *Epilog mrštíkoviády*, Kritické projevy 5, soubor díla F. X. Šaldy, Melantrich, Praha 1951
- Šalda, F. X.: *Trvalo hezky dlouho, než shledal*, Kritické projevy 5, soubor díla F. X. Šaldy, Melantrich, Praha 1951
- Šalda, F. X.: *Vilém Mrštík*, Kritické projevy 9, soubor díla F. X. Šaldy, Melantrich, Praha 1954
- Šubert, F. A.: *Dějiny Národního divadla v Praze 1883 – 1900, S některými vzpomínkami a doklady*, Díl 3, Unie, Praha, 1908 - 1911

Resumé

Bakalářská práce *Maryša a Anežka. Úspěch a selhání Viléma Mrštíka* se zabývá dramatem *Maryša*, které napsal V. Mrštík se svým bratrem A. Mrštíkem roku 1894, a dramatem *Anežka*, na kterém V. Mrštík spolupracoval se svou ženou B. Mrštíkovou do roku 1912. Obě díla jsou zasazena do literárně-historického kontextu a do kontextu autorova života.

V úvodu jsou představeny prameny, studijní literatura a základní teze, se kterými je k práci přistupováno. V části o *Maryše* práce rozšiřuje výzkum M. Ljubkové o genezi informacemi z korespondence V. Mrštíka s dramaturgem L. Stroupežnickým. Zabývá se také podílem V. Mrštíka na hře. S použitím dobových kritik analyzuje premiéru a dobovou recepci dramatu. V části o *Anežce* je v této práci na základě korespondence a rukopisů z literárního archivu Památníku národního písemnictví mapována geneze hry. V rámci geneze jsou citovány argumenty V. Mrštíka na její obranu. Dále jsou zde vylíčeny okolnosti premiéry *Anežky* a jejího stažení z jeviště a možný pocit viny dramaturga J. Kvapila na sebevraždě V. Mrštíka. S použitím dobových kritik práce přibližuje recepci *Anežky*. Jejich spojením s vlastní literární analýzou je zde vysvětleno, proč *Anežka* neuspěla na jevišti. Práce je doplněna o srovnání *Maryši* a *Anežky* a z toho vyplývající důvody Mrštíkova autorského selhání. Závěrem je vyjádřen názor autorky na *Maryšu* a *Anežku* a na V. Mrštíka.

Abstract

The thesis called "Marysa and Anezka. Success and failure of Vilem Mrstik" deals with Marysa, a drama co-written by V. Mrstik and his brother A. Mrstik in 1894, and Anezka, a play finished by V. Mrstik in collaboration with his wife B. Mrstikova in 1912. Both dramatic works are introduced within the literary-historical context and within the personal history of the author.

Introduction provides insight into source-books, the most important previous studies of the field and basic propositions around which the thesis revolves. The Marysa part expands the research of M. Ljubkova with information from correspondence between V. Mrstik and L. Stroupeznicky. It also questions the importance of V. Mrstik's inputs to the collective work and analyses premiere and critical reception of the drama, using contemporary reviews. The Anezka part follows genesis of the play with use of correspondence and manuscripts from literary archive of The Museum of Czech Literature (PNP). The genesis includes quotes of V. Mrstik defending the drama. The thesis also describes circumstances of Anezka's premiere and its disappearance from the stage and mentions the probability of guilty conscience that dramaturgist J. Kvapil might have had about V. Mrstik's suicide. Reception of Anezka is depicted with the help of contemporary press articles. The thesis continues with comparison of Marysa and Anezka and deduces grounds for Mrstik's failure as an artist. Conclusion summarizes thoughts of the author about Marysa and Anezka and on V. Mrstik.

Klíčová slova

- drama Maryša
- drama Anežka
- kritický realismus
- analyticko-psychologické drama
- geneze Maryši a Anežky
- rukopisy Maryši a Anežky
- spoluautorství Aloise a Viléma Mrštíkových
- spoluautorství Boženy a Viléma Mrštíkových
- námitky Ladislava Stroužnického a Bedřicha Frída k Maryše
- námitky Otakara Fischera a Jaroslava Kvapila k Anežce
- argumenty Viléma Mrštíka na obhajobu Anežky
- Anežka jako související příčina sebevraždy Viléma Mrštíka
- pocit viny Jaroslava Kvapila na sebevraždě Viléma Mrštíka
- premiéra Maryši a Anežky
- dobové kritiky Maryši a Anežky
- srovnání Maryši a Anežky
- úspěch a selhání Viléma Mrštíka
- korespondence o Anežce
- korespondence Viléma Mrštíka